

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma

Jenni Holopainen

VARHAISKASVATTAJIEN KOKEMUKSIA YMPÄRISTÖ-
KASVATUKSEN SISÄLLÖISTÄ PÄIVÄKODIN ARJESSA

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2021

OPINNÄYTETYÖ
Huhtikuu 2021
Sosiaalialan koulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijä
Jenni Holopainen

Nimeke
Varhaiskasvattajien kokemuksia ympäristökasvatuksen sisällöistä päiväkodin arjessa

Toimeksiantaja
Jyväskylän kaupunki

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia ympäristökasvatuksen sisältöjä ja toimintamalleja paikallisesti Jyväskylän varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvattajat toimivat tässä opinnäytetyössä kokemusääninä. Tutkimuksen tavoitteena oli lisätä varhaiskasvatuksen ammattihenkilöstön ja sosiaalialan opiskelijoiden ymmärrystä ympäristökasvatuksen moniulotteisuudesta. Opinnäytetyön avulla voidaan myös jakaa toimivia käytäntöjä ja motivoida varhaiskasvattajia kehittämään ympäristökasvatukseen liittyvää osaamistaan.

Opinnäytetyö oli laadullinen tutkimus, jonka aineisto koostui kahdeksasta varhaiskasvattajan haastattelusta. Tutkimusaineisto kerättiin syksyn 2020 aikana teemahaastatteluiden avulla. Opinnäytetyön analyysivaihe toteutettiin teoriaohjaavana teemoitteluna. Analyysissa hyödynnettiin teoreettista Joy A. Palmerin puumallia, joka kuvaa ympäristökasvatuksen keskeisiä sisältöjä: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta.

Tulosten mukaan päiväkotia ja sen lähiympäristöä toimivat ympäristökasvatuksen oppimisympäristöinä. Luonnonvaraisessa ja rakennetussa ympäristössä retkeiltiin lasten kanssa viikoittain. Ympäristössä oppimista tapahtui aistien, leikin, liikunnan ja taidekasvatuksen keinoin. Ympäristöstä opittiin tutkimalla, jolloin samanaikaisesti lasten kasvi- ja eläinlajituntemus laajentui. Tulokset osoittivat, että vuodenaikojen vaihteluita hyödynnettiin varhaiskasvatuksessa laajasti. Päiväkodin arjessa korostui vastuullinen ruoka, kierrättäminen sekä kierrätysmateriaalien hyödyntäminen. Tulosten pohjalta voi todeta, että tutkimukseen osallistuneiden päiväkodeissa toteutetaan monipuolista ja säännöllistä ympäristökasvatusta.

Kieli
suomi

Sivuja 60
Liitteet 3
Liitesivumäärä 4

Asiasanat
varhaiskasvatus, ympäristökasvatus, oppimisympäristö, kestävä kehitys

THESIS
April 2021
Degree Programme in Social Services

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Author
Jenni Holopainen

Title
Experiences of Early Childhood Educators about the Contents of Environmental Education in the Daily Life of Kindergarten

Commissioned by
City of Jyväskylä

The aim of this thesis was to research the contents and operating models of environmental education locally in early childhood education in Jyväskylä. Early childhood educators act as an experiential voice in this thesis. The purpose of this study was to increase the understanding of early childhood education professionals and social students about the multidimensional nature of environmental education. The thesis can also be used to share effective practices and motivate early childhood educators to develop their skills related to environmental education.

This thesis was a qualitative research, the material of which consisted of eight interviews with early childhood educators. The research material was collected during the autumn of 2020 through thematic interviews. The analysis of the thesis was carried out as a theoretical guiding theme. The theoretical tree model of Joy. A. Palmer was utilized in the analysis, which describes the key contents of environmental education: learning in an environment, learning from the environment and working for the environment.

According to the results, the kindergarten and its surroundings serve as a learning environment for environmental education. Hiking with children in nature and city environment took place weekly. Learning in the environment took place through the senses, play, exercises and art education. The environment was learned through researching, which at the same time expanded the children's knowledge of plants and animals. The results indicated that seasonal variations were widely utilized in early childhood education. Responsible food, recycling and utilization of recycled materials were emphasized in the everyday life of the kindergarten. Based on the results, it can be stated that the kindergartens of the participants in the study carry out diverse and regular environmental education.

Language
Finnish

Pages 60
Appendices 3
Pages of Appendices 4

Keywords
early childhood education, environmental education, learning environment, sustainable development

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Varhaiskasvatus pähkinänkuoressa	6
2.1	Varhaiskasvatuksen tehtävä ja tavoitteet.....	6
2.2	Oppimiskäsitys ja oppimisympäristöt	7
2.3	Varhaiskasvatusta valtakunnallisesti ja paikallisesti ohjaavat tekijät....	9
3	Ympäristökasvatus osana varhaiskasvatusta	12
3.1	Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa	12
3.2	Kestävän kehityksen periaatteet	15
3.3	Ympäristökasvatuksen sisältöjä varhaiskasvatuksessa	16
3.4	Ympäristökasvatuksen historia kohti nykypäivää	18
3.5	Ympäristökasvatuksen sisältöä kuvaava Palmerin puumalli	20
4	Aikaisemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt ympäristökasvatuksesta	24
5	Opinnäytetyön toteutus	25
5.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	25
5.2	Opinnäytetyön prosessi	26
5.3	Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu	28
5.4	Aineiston litterointi ja teoriaohjaava analyysi teemoitellen	31
6	Tulokset	34
6.1	Oppiminen ympäristössä	35
6.2	Oppiminen ympäristöstä	39
6.3	Toimiminen ympäristön puolesta	43
7	Pohdinta.....	46
7.1	Johtopäätökset	46
7.2	Tavoitteiden ja menetelmävalintojen arviointi	52
7.3	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	54
7.4	Ammatillinen kasvu.....	56
7.5	Jatkotutkimusideat	57
	Lähteet.....	59

Liitteet

Liite 1	Opinnäytetyön saatekirje
Liite 2	Teemahaastattelurunko
Liite 3	Analyysipolku

1 Johdanto

Suomessa varhaiskasvatus on tavoitteellista toimintaa, joka nähdään tärkeänä osana lapsen kasvun sekä oppimisen polkua. Varhaiskasvatuksen yhtenä tehtävänä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää sekä ymmärtää ympäristöä. Ympäristökasvatus sisältyykin omana osuutenaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, jossa oleellisena pidetään lasten ohjaamista kohti kestävästä elämäntapaa, luontosuhteen vahvistamista sekä vastuullista toimintaa ympäristössä. (Opetushallitus 2018, 19, 46.) Mielestäni ympäristökasvatus on aiheena yhteiskunnallisesti ajankohtainen ja tärkeä osa varhaiskasvatusta. Koen erityisesti luontoon liittyvän näkyvyyden olevan nykyisin laajaa myös mediassa ja markkinataloudessa. Nykypäivänä korostetaan luonnon terveys- ja hyvinvointivaikutuksia sekä ympäristövastuullisuuden periaatteita, kuten kierrätystä ja energian säästämistä.

Opinnäytetyö toteutui toimeksiantona Jyväskylän kaupungille, jossa ympäristökasvatuksen tutkimiselle nähtiin tarvetta varhaiskasvatuksen liikunta- ja luontotavoitteiden vuoksi. Opinnäytetyön tarkoituksena oli ympäristökasvatuksen jo olemassa olevien toimintamallien tutkiminen paikallisesti Jyväskylän varhaiskasvatuksessa. Tarkoituksena oli saada varhaiskasvattajilta kokemustietoa ja näkemystä ympäristökasvatuksen sisällöistä sekä toteutustavoista lapsiryhmien arjessa. Opinnäytetyön avulla sosiaalialan opiskelijoilla sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on mahdollisuus lisätä ymmärrystä ympäristökasvatuksen moniulotteisuudesta. Jyväskylän alueen päiväkodeissa voidaan lisäksi jakaa opinnäytetyön kautta jo toimivia käytäntöjä sekä motivoida varhaiskasvattajia kehittämään ympäristökasvatukseen liittyvää osaamistaan.

Opinnäytetyön tutkimusote on kvalitatiivinen eli laadullinen, jonka tutkimusaineisto koostui kahdeksasta yksilöhaastattelusta. Haastattelutyypiksi valikoitui teemahaastattelu varhaiskasvattajien yksilöllisen äänen esiin saamiseksi. Opinnäytetyön analyysivaihe toteutettiin teoriaohjaavana teemoitteluna. Analyysissa hyödynnettiin teoreettista Joy A. Palmerin puumallia, joka kuvaa ympäristökasvatuksen keskeisiä sisältöjä.

2 Varhaiskasvatus pähkinäkuoressa

2.1 Varhaiskasvatuksen tehtävä ja tavoitteet

Varhaiskasvatus on osa Suomen koulutusjärjestelmää ja tärkeä vaihe lapsen oppimisen ja kasvun polkua. Se täydentää sekä tukee huoltajien ensisijaista kasvatustehtävää ja näin vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnin toteutumisesta. Varhaiskasvatus määritellään tavoitteelliseksi ja suunnitelmalliseksi kasvatuksen, hoidon ja opetuksen kokonaisuudeksi, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti varhaiskasvatus- ja kasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua sekä ammattihenkilöstön toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Pedagogiikka näkyy varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, toimintakulttuurissa sekä kasvatuksen, hoidon ja opetuksen kokonaisuudessa. Varhaiskasvatuksessa pedagogiikan painottuminen edellyttää henkilöstöltä pedagogista asiantuntemusta ja yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten hyvinvointia ja oppimista voidaan parhaalla mahdollisella tavalla edistää. (Opetushallitus 2018, 7-8, 22.)

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jonka tehtävänä on edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lapsen aktiivista toimijuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa. (Opetushallitus 2018, 14.) Revon (2013, 107) mukaan oikeudenmukaisuudessa lapsi nähdään omana itsenään ja häntä kunnioitetaan sellaisenaan. Varhaiskasvatuksen ohjenuorana on toiminut jo pitkään lapsilähtöisyys, joka perustuu lapsen yksilöllisyyden kunnioittamiseen sekä tarpeiden tunnistamiseen. Lapsikäsitys vaikuttaa siihen, kuinka kohtaamme lapsen ja miten vastaamme hänen tarpeisiinsa. Myös se, mitä ymmärrämme oppimisella ja käsitys siitä, miten lapsi oppii luonnollisesti ohjaa tapaa, miten pyrimme lasta opettamaan. Varhaiskasvatuksessa on tärkeä edistää arvoilmapiiriä, jossa ihmisoikeuksien ja demokratian pohjan ymmärretään muovautuvan tasavertaisuudesta sekä moraalista. (Repo 2013, 23–24, 33.)

2.2 Oppimiskäsitys ja oppimisympäristöt

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimisen pohjana on oppimiskäsitys, jonka mukaan lapset kasvavat, oppivat ja kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten sekä lähiympäristön kanssa (Opetushallitus 2018, 21). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjen tulee olla lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen kehittävä, oppimista edistävä sekä turvallinen ja terveellinen. Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön käsite sisältää muun muassa psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. (Opetushallitus 2018, 16, 32.) Revon (2013, 190) mukaan oppimisympäristö tulisi rakentaa niin, että se tukee lasten erilaisia oppimisen tyylejä ja tapoja sekä monipuolista toimintaa.

Lapset ovat luonnostaan uteliaita ja heillä on taito ihmetellä sekä kysyä asioita. Lapset kyselevät paljon esimerkiksi: ”Miksi aurinko on keltainen?” tai ”Miten tuuli voi heiluttaa lehtiä?”. Oppiminen alkaa siitä, kun ihminen huomaa oman tietämättömyytensä. (Lipponen 2017, 29.) Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla lasten havainnoissa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Oppimista tapahtuu leikin, liikkumisen, itseilmaisun sekä taiteisiin perustavassa toiminnassa. Oppimisen lähtökohtana ovat lapsen mielenkiinnon kohteet, aiemmat kokemukset sekä osaaminen. (Opetushallitus 2018, 22.) Mattinen ja Hannula-Sormunen (2017, 223) lisäävät oppimiselle olevan lähtökohtana myös oma kiinnostus, havaintojen tekeminen ja tutkiminen. Uuden oppimiseen innostaa sopivasti haastava ja tavoitteellinen toiminta. Jokaisen lapsen tulee saada kokea onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan. (Opetushallitus 2018, 22.)

Oppimisen teorioissa konstruktivistiset teoriat painottavat ympäristön ja oppijan välistä vuorovaikutusta. Oppija rakentaa itse sekä omaa oppimistaan että tietämystään. Oppimisessa lähdetään liikkeelle todellisesta ilmiöstä sekä sidotaan se lasta lähellä olevaan tilanteeseen. Lasta rohkaistaan omaan aktiivisuuteen sekä kokeilevaan ja tutkivaan toimintaan. Lasten on hyvä saada itse tutkia ympäristöään, jotta he pystyvät muodostamaan vähitellen omaa ymmärrystä maailmasta ja sen ilmiöistä. (Kronqvist 2017, 17.) Tutkiva mieli on mukana lapsen

toiminnassa, jossa hän soveltaa tutkimalla oppimiaan tietoja ja taitoja (Turja 2017, 178).

Tutkivassa oppimisessa on kyse ihmettelemisestä, kysymisestä, keksimisestä sekä selitysten luomisesta. Tutkiva oppiminen alkaa ihmettelystä, joka perustuu lasten tekemään havaintoon tai ideaan. On merkityksellistä, että lapset saavat itse mahdollisuuden esittää kysymyksen, mitä aletaan yhdessä tutkia. Tutkiva oppiminen on kysymysten ohjaama ongelmanratkaisuprosessi, jossa lapsia rohkaistaan esittämään omia käsityksiä ja tulkintoja tutkittavasta ilmiöstä eli luomaan työskentelyteorioita. Esimerkiksi kysymykseen ”Miksi kasvit tarvitsevat valoa?” kasvattaja voi tehdä lasten omista teorioista muistiinpanoja. Onkin tärkeää luoda työskentelyteoriat ennen kuin haetaan uutta tietoa eri tietolähteistä. Tutkivan oppimisen tavoitteena on tutkittavan ilmiön kannalta keskeisten ajatusten ja ideoiden ymmärtäminen, jonka kautta ilmiölle voi antaa merkityksen. (Lipponen 2017, 30–33.)

Varhaiskasvatuksen keskiössä on lapset, jotka ovat kaikki yksilöitä. Lapsilähtöisyys ja yksilöllinen kohtaaminen on äärimmäisen tärkeää ryhmässä erityisesti tasa-arvon ja osallisuuden toteutumisen kannalta. Yksilöllisyyden lisäksi varhaiskasvatuksessa tulee ajatella ryhmää kokonaisuutena. Hyvä vuorovaikutus ryhmässä on oleellista lasten turvallisuuden tunteen aikaansaamiseksi eli positiivisen psyykkisen oppimisympäristön luomiseksi. Lasten hyvinvointia tavoitellaan kehittämällä ympäristö, jossa he saavat parhaan mahdollisen alun elämänsä sekä tilaisuuden kehittää omia kykyjään tukevassa ja turvallisessa verkostossa. (Kronqvist 2017, 11.)

Varhaiskasvatuksessa pedagogiikan tulisi painottaa leikillisen ympäristön luomiseen, jossa kasvattaja on sisäistänyt leikin ja oppimisen tiiviin yhteyden. Lapsi kehittyy ympäristössä oppijana sekä tulee tietoiseksi siitä, että on useita erilaisia tapoja nähdä maailmaa, oppia ja pohtia kiinnostavia ilmiöitä. (Kronqvist 2017, 27.) Ympäristössä kehittyvän lapsen kyvyt sekä taidot tulisi saada monipuolisesti aktiiviseen käyttöön. Ympäristö säätelee lasten toimintoja sen saadessa esimerkiksi lapsen liikkumaan aktiivisesti liikuntaradalla tai istumaan paikallaan palapeliä tehden. (Helenius & Korhonen 2017, 76.) Lapsi pyrkii

hahmottamaan ympäröivää maailmaa, jotta hän pystyisi toimimaan siinä itselle merkityksellisellä tavalla sekä muiden näkökulmasta tarkoituksenmukaisesti. Tutkiva lapsi on tiedonhaluinen ja utelias, jonka tutkimuksen kohteena ovat hän itse, muut ihmiset ja heidän toimintansa eli sosiaalinen ympäristö, luonnonympäristö ja ihmisen rakentama ympäristö. (Turja 2017, 178.)

2.3 Varhaiskasvatusta valtakunnallisesti ja paikallisesti ohjaavat tekijät

Varhaiskasvatustyötä ohjaavat niin valtakunnalliset lait kuin myös paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmien linjaukset. Laadukas ja hyvä varhaiskasvatus vaatii näkemystä sekä tietoa siitä, miksi ja miten varhaiskasvatusta toteutetaan. Varhaiskasvatuksessa tehtävään arvokkaaseen työhön antavat suunnan valtakunnallinen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvopohja, oppimiskäsitys sekä kasvatuksen, hoidon ja opetuksen kokonaisuus. (Kronqvist 2017, 10.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys varhaiskasvatustilain perusteella. Varhaiskasvatus toteutetaan ja paikallisesti varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan näiden perusteiden mukaisesti. (Opetushallitus 2018, 7.)

Pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista varhaiskasvatuksessa kuvaa kokonaisvaltaisuus. Pedagoginen toiminta toteutuu vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa henkilöstön ja lasten välillä, jonka tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista. Lasten mielenkiinnon kohteet, tarpeet ja oppimisen alueet ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Myös laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat omalta osaltaan pedagogisen toiminnan suunnittelua. (Opetushallitus 2018, 36–37.)

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaisella osaamiselle, joka muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Se kehittyy varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alainen osaaminen tarkoittaa kykyä käyttää taitoja ja tietoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla, johon vaikuttaa lasten omaksumat arvot, asenteet ja tahto toimia. Tarve laaja-alaisen osaamiseen nousee ympäröivän maailman muutoksista, koska opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyt-

tää monipuolista osaamista. Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista, jonka vuoksi sen tavoitteet tulee ottaa varhaiskasvatusta toteuttaessa huomioon. (Opetushallitus 2018, 23–24.)

Varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa ohjaavat valtakunnalliset asiakirjat pohjautuvat näkemykseen lapsen oppimisen kokonaisvaltaisuudesta. Tämä näkyy siinä, että oppimisen tavoitteet ja sisällöt hahmotetaan laajoina oppimisen alueina. (Turja 2017, 179.) Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä sisältöjä ja tavoitteita kuvaavat oppimisen alueet, joiden tehtävänä on edistää laaja-alaista osaamista. Oppimisen alueet ohjaavat kasvattajia monipuolisen pedagogisen toiminnan suunnittelussa sekä toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Ne eivät ole toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja tarpeiden mukaisesti. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että lapset saavat monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista ja pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten oppimista ja kehitystä. (Opetushallitus 2018, 24, 40.)

Kronqvistin (2017, 15) mukaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on kuvattu viisi oppimisen aluetta, jotka inspiroivat varhaiskasvattajia oppimisen ilmiöiden tutkimiseen yhdessä lasten kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ympäristökasvatukseen liittyy keskeisemmin Tutkin ja toimin ympäristössäni -, Kasvan, liikun ja kehityn - ja Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alueisiin (Raittila 2017, 214). Turja (2017, 179) täsmentää, että oppimisen alueista etenkin Tutkin ja toimin ympäristössäni -kokonaisuus koostuu ympäristökasvatuksesta.

Tutkin ja toimin ympäristössäni -oppimisen alueen mukaan varhaiskasvatuksessa lapsia kannustetaan tutkimaan ja toimimaan rakennetussa ympäristössä sekä luonnossa. Lasten omakohtaiset kokemukset, elämykset ja havainnot auttavat ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä nimeämään asioita ja käsitteitä. Ympäristökasvatuksen tavoitteena on ohjata lapsia kohti kestäväää elämäntapaa, vahvistaa luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä. Ympäristökasvatus sisältää kolme eri ulottuvuutta, jotka ovat oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta. Lasten

kanssa retkeily, ympäristön tutkiminen, luonnonilmiöiden havainnoiminen ja aistien käyttö ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Lasten kanssa harjoitellaan ympäristöön liittyviä käsitteitä, tunnistetaan erilaisia kasvi- ja eläinlajeja ja etsitään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto nähdään myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikkana sekä sitä kunnioitetaan esimerkiksi roskattoman retkeilyn, säästäväisyyden opettelun ja kierrätyksen kautta. (Opetushallitus 2018, 46–47.)

Jyväskylän varhaiskasvatusta paikallisesti ohjaavat tekijät on kirjattu Jyväskylän varhaiskasvatussuunnitelmaan. Jyväskylässä halutaan painottaa lapsen kokemusta kuulluksi tulemisesta sekä ryhmään kuulumisesta. Sosiaaliseen ja fyysiseen ympäristöön tutustutaan lasten kanssa yhdessä oppien ja kokien. Varhaiskasvattajat ohjaavat lapsia näkemään toisissa sekä itsessä hyviä asioita ja luomaan kunnioittavaa tunnesuhdetta ympäristöön. Ympäristökasvatukseen liittyvissä oppimisen alueissa Jyväskylä nostaa esille kasvattajan tehtävän mahdollistaa lapselle ympäristökokemuksia, edistää eettistä sekä vastuullista ympäristösuhdetta ja rikastaa omatoimista tutkimista. (Jyväskylän kaupunki 2019.)

Jyväskylän varhaiskasvatussuunnitelmassa nostetaan esille lasten oppimisympäristöiksi päiväkotirakennuksen lisäksi luonto, rakennetut ympäristöt, leikki- ja pihat. Monipuolisia oppimisympäristöjä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten sekä oppimisen paikkoina. Liikunta on yksi Jyväskylän kaupunkistrategian kärkihankkeista. Varhaiskasvatuksessa toteutettavassa ympäristökasvatuksessa tämä painotus näkyy myös selkeästi. Lasten kanssa retkeilläään, liikutaan ja ulkoillaan päivittäin luontoa kunnioittaen, joka säällä sekä kaikkina vuodenaikoina. Päiväkotien lähiluontoa hyödynnetään ja ulkoilu-aika kehitetään lapsia aktivoivaksi. Jyväskylän varhaiskasvatus on ollut myös syksystä 2019 alkaen mukana Maailmankoulussa, joka edistää globaalikasvatusta sekä kestävä kehitystä. (Jyväskylän kaupunki 2019.)

Parikka-Nihti ja Suomela (2014, 12) toteavat, että varhaiskasvatuksessa olevien lasten ympäristö- ja luontokuvaan vaikuttavat henkilökunnan arvot, toiminta, kiinnostuksen kohteet ja käsitykset ympäristökasvatuksesta. Toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka koostuu työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnas-

ta, oppimisympäristöistä, arvoista ja periaatteista sekä työtavoista (Karikoski & Tiilikka 2017, 79). Kronqvist (2017, 16) korostaa, että kasvattajien oma näkemys oppimisesta vaikuttaa oleellisesti siihen, miten hän haluaa lasten oppivan ja miten hän lasten parissa työskentelee.

3 Ympäristökasvatus osana varhaiskasvatusta

3.1 Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa

Ympäristökasvatuksen pohja luodaan varhaislapsuudessa, mutta oppimista tulee tapahtua läpi ihmisen eliniän (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 20–21). Wolf-ffin (2004, 19) mukaan ympäristökasvatuksella tarkoitetaan oppimisprosessia, jossa ihmiset tulevat tietoisiksi ympäristöstä, ympäristökysymyksistä sekä omasta roolistaan ympäristön säilyttäjinä ja hoitajina. Ympäristökasvatuksen keskeisimpiä tavoitteita ovatkin ympäristöön liittyvien tietojen, taitojen, asenteiden ja vastuullisen toiminnan kehittyminen (Cantell & Koskinen 2004, 72). Unescon asettamat tavoitteet ovat ympäristökasvatuksen perustana, joita kuvataan alla näkyvän taulukon 1 avulla (Cantell, Aarnio-Linnanvuori & Tani 2020, 115).

	Ympäristökasvatuksen tavoitteena on...
Tietoisuus	auttaa yksilöitä ja ryhmiä tiedostamaan ympäristö kokonaisuutena ja herkistymään sen ongelmille.
Tieto	auttaa yksilöitä ja ryhmiä hankkimaan tietoja ympäristöstä ja sen ongelmista. Erilaiset kokemukset ja elämykset auttavat syvällisen ymmärryksen saavuttamisessa.
Asenteet	auttaa yksilöitä ja ryhmiä selkiyttämään arvojaan ja tunteitaan suhteessa ympäristöön ja motivoida heitä aktiivisesti osallistumaan ympäristön parantamiseen ja suojeluun.
Taidot	auttaa yksilöitä ja ryhmiä hankkimaan taitoja tunnistaa ja ratkaista ympäristöongelmia.
Osallistuminen	tarjota sosiaalisille ryhmille ja yksilöille mahdollisuus aktiiviseen ja vastuulliseen työskentelyyn ympäristöongelmien ratkaisemiseksi.

Taulukko 1. Unescon asettamat tavoitteet ympäristökasvatukselle (Cantell ym. 2020, 115).

Lapsen elinympäristössä on hyvä olla luonnonvaraisia alueita, joita ei ole täysin rakennettu. Luonnonvarainen ympäristö muokkautuu luonnon omilla prosesseilla ilman ihmisen vaikutusta. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 19.) Ympäristökasvatus ymmärretään luontokasvatukseen verrattuna kuitenkin laajempänä kokonaisuutena, jolloin luontokasvatus toimii näin määriteltynä ympäristökasvatuksen alakäsitteenä (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 10). Myös Raittila (2017, 210) painottaa, että ympäristökasvatuksen määritelmä on laajempi kuin luontokasvatuksen sisällöt. Ympäristökasvatuksen yhtenä ongelmana onkin pidetty sitä, että sen katsotaan tarkoittavan ainoastaan luontoon liittyvää kasvatusta (Cantell 2004, 13). Raittilan (2017, 219) mukaan luonnonympäristön lisäksi kaupunkimainen ympäristö ja siihen liittyvä elämänmuoto ovat tärkeitä tutkimuskohteita. Ympäristökasvatuksen menetelmissä tulee huomioida luontokasvatuksen rinnalla yhä enemmän kaupunkien ja taajamien elämä (Cantell 2004, 14).

Ympäristökasvatus korostaa tutkimisen ohella ihmisen ja ympäristön myönteisen sekä vastuullisen suhteen rakentumista (Turja 2017, 182). Lapsille tulee tarjota tasa-arvoiset mahdollisuudet oman ympäristö- ja luontosuhteen kehittämiseen, mikä on hyvinvointimme perusta. Ympäristökasvatuksessa ajatellaan, että ihmisen vuorovaikutus luonnon, ympäristön, yksilön ja yhteisön välillä on oleellista ympäristösuhteen muodostumisen kannalta. Tätä suhdetta ei synny, jos lapsi ei saa mahdollisuutta viettää riittävästi aikaa erilaisissa ympäristöissä. Luontosuhteesta puhutaan, kun tarkastellaan erityisesti lapsen suhdetta luonnonmukaiseen ympäristöön sekä siellä tapahtuvien ilmiöiden ymmärrykseen. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 66–67, 71.) Tuomaalan ja Myyryläisen (2002, 24) mukaan varhain saadut luontokokemukset luovat pohjan elinikäiselle luontosuhteelle, johon liittyy halu nauttia luontoelämyksistä sekä toimia luonnon puolesta.

Ympäristökasvatus on ytimeltään arvokasvatusta. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää, että lapset saavat kokemuksen reilusta ja kaikkia kunnioittavasta elämäntavasta. Ympäristökasvatuksen kannalta onkin tärkeää, että lapset kokevat ihmisten välisen kaikkia arvostavan ilmapiirin. (Raittila 2017, 211–212.) Ympäristökasvatuksen tavoitteista yksi on lapsen osallistuva ja aktiivinen toimijuus.

Lapsilla tulee olla mahdollisuus osallistua itse toiminnan suunnitteluun sekä heidän havainnoistaan ja ajatuksistaan tulee olla aidosti kiinnostuneita. Huolenpidon sekä välittämisen teemat liittyvät tunteeseen osallisuudesta ja yhteisöön kuulumisesta. Jotta lapsi pystyy oppimaan tätä, lapsen on itse tunnettava olevansa huomioitu ja hänestä välitetään. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 28, 31.)

Varhaislapsuus on arvojen ja elämäntapojen muotoutumisen kannalta keskeinen, jolloin luodaan pohja myös tuleville ympäristöasenteille (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 24). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kestävä elämäntapa mainitaan arvoperustana sekä sen omaksumista pidetään oleellisena. Varhaiskasvatukseen tulee sisältyä kestävään elämäntapaan liittyviä tietoja, taitoja, arvoja ja asenteita. Nämä vahvistavat lasten tahtoa ja kykyä käyttää opittua arjen toiminnassa. (Raittila 2017, 211.) Ympäristövastuullisuus ei kehity ainoastaan ympäristötietoisuuden karttuessa, luontokokemusten myötä tai ympäristöeettisiä kysymyksiä pohtimalla, vaan laadukas ympäristökasvatus edellyttää kaikkia näitä osatekijöitä (Cantell & Koskinen 2004, 69).

Ympäristökasvatuksen laaja-alaisuuden ymmärtämiseksi tulee hallita ympäristökäsitteen monet merkitykset. Ympäristö ei ole ainoastaan ihmisiä ympäröivä fyysinen elämistila, vaan ympäristö määrittää ihmisenä olemista ja samanaikaisesti ihmiset määrittävät ympäristöä sekä suhdettaan siihen. Fyysisenä ympäristönä esimerkiksi päiväkodin piha-aluetta voidaan kuvailla kertomalla, millainen aita aluetta rajaa tai millaisia kasveja siellä kasvaa. Kaikesta tästä fyysisestä syntyy pihaa käyttävän henkilökohtainen tulkinta ympäristöstä. Kuralätäkkö voi olla toisen mielestä monipuolinen toiminnan lähde, kun taas toisen huolenaihe turvallisuuden kannalta. Päiväkodin piha-alue on myös kulttuurinen ympäristö, johon liittyvät mielikuvat siitä, mitä siellä saa tehdä tai ketkä sitä saavat käyttää. (Raittila 2017, 213.)

Ympäristöä tulee tarkastella laajasti, koska se on sekä fyysistä että sosiaalista. Ympäristö tuottaa hengitysilman ja ravinnon lisäksi monia hyödyllisiä asioita sekä prosesseja, joista elävät oliot ovat riippuvaisia. Monipuolista ympäristöä tulee oppia arvostamaan ja kunnioittamaan, koska ympäristö on rikkaus. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys tavoittelevatkin juuri tätä arvostusta ja ymmärrystä

ympäristöllemme. Ympäristökasvatuksen yksilötason tavoite on ympäristön merkityksen tiedostaminen sekä psyykinen ja fyysinen hyvinvointi. Kun tavoitteena on maapallon elinkelpoisuuden säilyttäminen, on yksilöiden ymmärrettävä laajempi vastuu asuinplaneettamme elämän edellytysten säilyttämisestä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 11–12.) Raittila (2017, 201) täsmentää, että varhaiskasvatuksessa ympäristökasvatuksen tavoitteena on antaa lapsille edellytykset toimia yhteiskunnan ympäristötietoisena kansalaisena arkisten keinojen kautta.

3.2 Kestävän kehityksen periaatteet

Kun kestävä kehitys vakiintui käsitteenä 1980-luvulla, se toi ympäristökasvatukseen uuden sisällöllisen lisän (Cantell ym. 2020, 14). Kestävä kehitys pohjautuu ihmisten sekä maapallon kunnioittamiseen (Wolff 2004, 23), minkä ajatuksena on säilyttää maapallon elinkelpoisuus tulevaisuudessa (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 21). Ihmiskunnan kehitys ei voi tapahtua tulevien sukupolvien kustannuksella tai muiden eliöiden olemassaoloa uhkaamalla, vaan luonnonvaroja käytetään säästeliäästi sekä oikeudenmukaisesti. Taloudellinen kasvu nähdään osana kehitystä, mutta se ei saa silti olla itsetarkoitus eikä jatkoa loputtomasti. (Wolff 2004, 23–24.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että varhaiskasvatuksessa huomioidaan sekä toteutetaan kestävä elämäntavan periaatteita. Näissä periaatteissa kiinnitetään huomiota sosiaaliseen, kulttuuriin, taloudelliseen ja ekologiseen ulottuvuuteen. (Raittila 2017, 220.)

Sosiaalinen kestävyys määritellään toisista ihmisistä välittämiseksi ja kaikkien hyvinvoinniksi. Varhaiskasvatuksessa tähän liittyviä merkittäviä arvoja ovat yhteistoiminta, avoimuus ja osallistumisen mahdollisuudet. Oppimisympäristöksi tulee laajentaa päiväkodin lisäksi lähiympäristö, jolla lapsi niin sanotusti saa mahdollisuuden liittyä ympäröivään yhteiskuntaan. Kulttuurisella kestävyydellä tarkoitetaan suvaitsevaisuutta sekä erilaisista taustoista tulevien keskinäisen vuorovaikutuksen edistämistä. Omaan kulttuuriin tutustuminen esimerkiksi satujen ja juhlien kautta on osa kulttuurista kestävyyttä. Lasten kanssa voidaan pohdita, mikä merkitys lähiympäristön hyvinvoinnilla on ihmisen elämässä sekä tari-

nat voivat kertoa metsänväestä, kuten tontuista sekä jokamiehen oikeuksista. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 37, 39.)

Varhaislapsuudessa taloudellisen kestävyuden ulottuvuus on säästäväisyyttä, kierrätystä ja korjaamista. Lasten maailmassa vastuullinen kuluttaminen voi olla lelujen kierrättämistä, itse tekemistä sekä tavaroista huolehtimista. Leikkiminen ilman leluja saa lapset keksimään uusia ideoita saatavilla olevista materiaaleista. Ekologinen kestävyys koostuu kestävästä taloudenhoidosta, koska se on ympäristön moninaisuuden turvaamista ja luonnonvarojen kestävästä käytöstä. Ekologinen kestävyys liittyy ympäristön tilan kaikinpuoliseen parantamiseen ja haitallisten päästöjen minimoimiseen. Tämän ulottuvuuden toteuttaminen alkaa lapsen luontosuhteen lujittamisesta sekä ympäristöherkkyyttä lisäävästä toiminnasta. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 41, 44.)

3.3 Ympäristökasvatuksen sisältöjä varhaiskasvatuksessa

Ympäristökasvatuksen mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa ovat laajat. Pienet lapset tutkivat ja ihmettelevät ympäristöä innokkaasti. He oppivat nopeasti ympäristövastuullisten käyttäytymisen perusteita mallin ja perustelujen kautta. Lapsille monipuolisten ympäristöjen käyttö mahdollistaa lukemattomat leikit, liikumisen ja oppimiskokemukset. Ympäristökasvatus voi alkaa lasten kanssa ympäristön ihmettelyllä, ihailulla, havainnoinnilla sekä siitä iloitsemalla. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 12.)

Lasten kanssa ympäristön tutkiminen on vaeltelua, eri asioiden tutkimista aistein sekä aarteiden keräämistä. Tässä vaiheessa tärkeintä on ympäristössä olevien asioiden tietoiseksi tuleminen, uteliaisuus, henkilökohtaiset havainnot ja asioiden nimien oppiminen. Lasten kasvaessa ja kokemusten karttuessa he alkavat esittää kysymyksiä ja rakentaa tietoisia tutkimussuunnitelmia. Lapset järjestävät ja luokittelevat tietoa, selittävät havaitsemiaan ilmiöitä sekä testaavat oletuksiaan. Asioista saa myös tietoa enemmän, kun niitä käsitellään eri tavoin, kuten puristamalla, heittämällä ja pudottamalla. (Turja 2017, 189–190.)

Tuomaalan ja Myyryläisen (2002, 16) mukaan luonnonympäristössä kulkeminen on lapselle kuin tempurata tai voimistelusalit, joka kehittää monenlaisia valmiuksia. Luonnossa liikunnan määrä moninkertaistuu kuin huomaamatta, jolloin lapsen karkeamotoriset taidot kehittyvät ja keskittymiskyky paranee. Lapsi oppii sinnikkyyttä, toisista huolehtimista sekä pettymysten sietämistä. Luonnossa elämysten ja kokemusten ansiosta lasten keskinäinen yhteenkuuluvuuden tunne kasvaa. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 67–68.) Luonto tarjoaa lisäksi monipuolisia mahdollisuuksia aistihavaintojen tekemiseen (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 22). Ympäristöä voi tutkia katselemalla, haistelemalla, tunnustelemalla, kuuntelemalla ja maistelemalla. Luonnosta löytyy kuitenkin sellaisiakin lajeja, mitkä ovat ihmiselle myrkyllisiä tai muuten vaan epämiellyttäviä. Lapselle onkin hyvä opettaa, ettei kaikkea voi maistaa, vaan varmaan tunnistamiseen tulee panostaa. (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 41, 118.)

Parikka-Nihti ja Suomela (2014, 18) toteavat, että lasten kanssa retkestä tulee helposti kuin löytöretki, kun ympäristössä havaitaan jotain uutta ja kiinnostavaa. Retkillä voidaan piirtää sekä kirjata muistiin, mitä ympäristössä haistettiin tai kuultiin. Opituista käsitteistä voidaan rakentaa kuvasanakirja tai tallentaa videotoksia. (Turja 2017, 192.) Ympäristössä lapset voivat tablettia hyödyntäen tallentaa linnunlaulua tai ottaa kameralla kuvia. Lasten kanssa voidaan myös työstää käsittekarttaa, joka täydentyy lähiympäristöstä saaduilla kokemuksilla. Tähän työstämiseen yhdistyy oppiminen kulttuurisessa ympäristössä, kun lasten kanssa keskustellaan, ettei kaikkia toimintaideoita voida toteuttaa sovitujen käyttäytymissäntöjen vuoksi. Lapset voivat havainnoida rakennetussa ympäristössä esimerkiksi, kuinka monta koiraakin kulkee kadunristeyksessä tietyinä aikoina. Oppiminen rakennetusta ympäristöstä on myös helppo liittää ympäristötaiteeseen. (Raittila 2017, 216–219.)

Suomessa vuodenaikojen vaihtelu on luonnon erityispiirre (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 44). Parikka-Nihti ja Suomelan (2014, 180) mukaan varhaislapsuuden ympäristökasvatukselle luokien selkeän rungon Suomen ainutlaatuiset vuodenaajat ja niihin liittyvien muutosten havainnointi. Veden virtaaminen puroissa on esimerkiksi lapsia kiehtova jokakeväinen ihme. Vuodenaikojen lämpötilojen muutokset vaikuttavat eläimiin, joiden käyttäytymistä voidaan tutkia. (Parik-

ka-Nihti & Suomela 2014, 45, 180.) Luonnossa liikkuesssa lapset kysyvät varmasti jossain vaiheessa, mitä esimerkiksi jokin eläin on syönyt. Tällöin on luontevaa puhua lasten kanssa ravintoketjusta. Vastasatanut lumi antaa taas puolestaan hienon mahdollisuuden löytää ja ihastella eläinten jälkiä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 174, 186.)

Sisällä toteutettavat kokeilut jään ja lumen sulatuksesta ovat lapsista kiinnostavia. Myös biojätteiden hajoamista voidaan selvittää erilaisten kokeilujen avulla. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 45, 173.) Asioiden vertaamiseksi voidaankin rakentaa kokeita, joissa halutaan esimerkiksi selvittää, mitä kasvit tarvitsevat kasvaakseen. Lasten oletuksena voi olla, että kasvit tarvitsevat valoa, multaa ja vettä. Kokeessa yksi kasvi voidaan laittaa suoraan auringonvaloon, toinen kauemmaksi ja kolmas varjoisalle hyllylle. Lasten kanssa pohditaan ja ennustetaan, mikä kasvi kasvaa nopeimmin. Tutkimista varten voidaan rakentaa tiedonpuu, jonka lehdille kerätään kohteesta oleva tieto sekä mitä halutaan vielä tietää lisää. Tutkimusprosessin edetessä käsittekarttaa täydennetään uudella tiedolla. (Turja 2017, 191–192.) Kasvien kasvattamisen kautta lapset oppivat lisäksi perusasioita luonnon kiertokulusta (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 94).

Arjessa on asioita, joita voidaan tehdä monin eri tavoin. Askarteluissa kannattaa pohtia, miten välineitä ja materiaaleja voidaan käyttää säästeliäästi tai uuden sijaan hyödyntää kierrätys- ja jättemateriaaleja. (Turja 2017, 200.) Parikka-Nihti ja Suomela (2014, 45) korostavat, että maassa olevat tai sinne pudonneet ainekset voivat lasten leikeissä muotoutua moneksi. Raittila (2017, 220) näkee kierrättämiseen ja kuluttamiseen liittyvien teemojen olevan varhaiskasvatuksessa hyviä keinoja, joilla on mahdollista toimia ympäristön puolesta. Lapset voivat osallistua kasvattajan rinnalla päiväkodin välineiden sekä tilojen huolto- ja korjaustehtäviin, kuten lelujen korjaamiseen. Lapset mielellään myös seuraavat ammattilaista kodinkoneiden huoltotöissä. (Turja 2017, 201.)

3.4 Ympäristökasvatuksen historia kohti nykypäivää

Raittila (2017, 210) kuvaa modernin ympäristökasvatuksen syntyneen 1960-luvulla, jolloin ihmisten nähtiin kuluttavan omilla elämäntavoillaan elinmahdollis-

suudet maapallolla. Tuolloin alkoi yleinen huoli ympäristön tilasta, kun vesistöjen, ilmakehän ja jopa maaperän saastumisen saattoi havaita ilman monimutkaisia tutkimuksia (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 19). Ympäristökasvatukselle on määritelty 1970-luvulta lähtien tavoitteita ja sisältöjä. Aluksi oletettiin, että ekologinen tasapaino saavutettaisiin lisäämällä ihmisten tietoa ja ymmärrystä ympäristön saastumisesta sekä luonnonvarojen ehtymisestä. Lisääntyneen ymmärryksen toivottiin herättävän ihmiset muuttamaan elämäntapaansa ympäristöystävälliseksi, mutta näin ei käynyt. Ympäristökasvatuksen tutkijat ovat työskennelleet selvittääkseen, mitkä seikat vaikuttavat ympäristövastuulliseksi kansalaiseksi kasvamiseen. (Raittila 2017, 212.)

Suomalainen varhaiskasvatus omaa pitkän historian. Saksalaisen Friedrich Fröbelin (1782–1852) mukaan luonto on kasvatuksen innoittaja, jossa lapset oppivat sitä tarkkailemalla ja sen yhteydessä. Fröbelin ajatukset ovat nykyisienkin oppimis- ja kasvatuskäsitysten taustalla, jossa ympäristökasvatus ajateltiin liittyvän erottamattomana osana muuhun toimintaan. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 55–56.) Kuitenkin Suomessa ympäristökasvatus oli vielä 1970-luvulla harvinainen käsite (Wolff 2004, 22). Suomen valtakunnallisissa opetussuunnitelmissa ympäristökasvatus mainittiin aluksi niin sanottuna läpäisyaiheena vuonna 1972 pidetyn Tukholman konferenssin jälkeen (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 56).

Suomessa ympäristökasvatuksen aktiivinen kehittäminen sijoittui 1980–1990 -lukujen taitteeseen. Valtakunnallisiin opetussuunnitelmiin ympäristökasvatus tuli vuonna 1985, jolloin sen keskeisenä tavoitteena todettiin saada oppilas ymmärtämään ympäristöä. (Wolff 2004, 22–23.) Ympäristökasvatustyöryhmä perustettiin kouluhallituksen toimesta vuonna 1987. Työryhmän laatimassa kansallisessa ympäristökasvatusstrategiassa todettiin, että ympäristökasvatus tulisi ulottaa myös päivähoitoon. Strategian mukaan vastuuntuntoinen suhtautuminen ympäristön suojeluun sekä luonnonvarojen säästeliääseen käyttöön on luotava jo varhaislapsuudessa. Strategian ollessa ainoastaan suositus eivät kaikki kunnat ottaneet ympäristökasvatussuunnitelmien tuottamista tehtäväkseen. Se innosti kuitenkin varhaiskasvattajia erilaisiin ympäristökokeiluihin, joiden avulla syntyi

luonto- ja ympäristöpainotteisia päiväkoteja. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 56–57.)

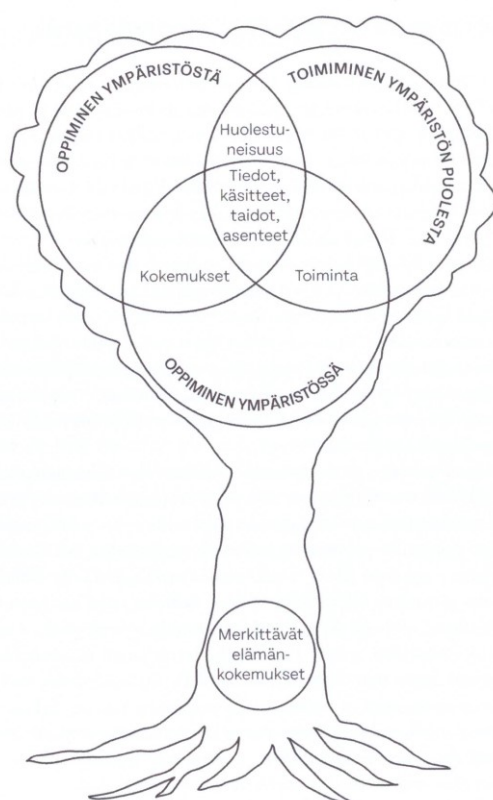
1990-luvulla varhaiskasvattajille järjestettiin ympäristökasvatuskoulutusta ja aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ilmestyi lisää. Teemaan liittyvissä lehdissä kerrottiin ympäristökasvatuskokeiluista sekä uusista satuhahmoisista, kuten Täti Vihreästä. 1990-luvun loppupuolella myös muutamat päiväkodit saivat Vihreän lipun aktiivisesta toiminnasta kestävän kehityksen edistämiseksi. Suomen Latu aloitti vuonna 1992 Metsämörri-ohjaajakoulutuksen suomenkielellä. Kaikesta huolimatta 1990-lukua voidaan luonnehtia epätietoisuuden ajaksi. Ympäristöteema jäi elämään kasvattajayhteisöissä, jossa sen kasvattajat pitivät itse ympäristöasioita tärkeinä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 58.)

Kansainvälisissä varhaiskasvatuksen tutkimuksissa ja yhteisöissä ympäristökasvatus sekä kestävä kehitys ovat saaneet melko niukasti huomiota. Edistysaskel tapahtui vuonna 2002, jolloin YK päätti julistaa vuodet 2005–2014 kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen vuosikymmeneksi. YK:n tavoitteena oli saada maailmanlaajuisesti kestävä kehitys osaksi opetusjärjestelmiä varhaiskasvatuksesta aikuiskoulutukseen. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi Suomessa on julkaistu useita strategioita sekä toimeenpanosuunnitelmia. Kuitenkin hyvistä malleista huolimatta varhaiskasvatuksessa kestävän kehityksen ohjelmien laadinnassa sekä toteutuksessa on suuria kunta- ja päiväkotikohtaisia eroja. Myös Lastentarhanopettajaliitossa vuodet 2010–2013 olivat kestävän kehityksen teemavuosia. Tällöin liiton tavoitteena oli tuoda yleiseen tietoisuuteen, että panostus lapsiin on kansantaloudellisesti kannattavaa sekä näin myös kestävästä kehityksestä edistävää toimintaa. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 41, 58–59.)

3.5 Ympäristökasvatuksen sisältöä kuvaava Palmerin puumalli

Raittilan (2017, 213) mukaan vuosikymmenten varrella ympäristökasvatuksen kokonaisuutta on kuvattu erilaisilla teoreettisilla malleilla. Joy A. Palmerin kirja *Environmental Education in the 21st century* (1998) on yksi ympäristökasvatuksen perusteoksista (Cantell & Koskinen 2004, 67). Kirjassa esitetty puumalli on ympäristökasvatuksen käytetyin teoreettinen malli, jonka pohjana on hyödynnet-

ty monia tutkimuksia ja teoreettisia esityksiä. Palmerin puumalli (kuvio 1) on kiiteytys ympäristökasvatuksen valtavasta monitahoisuudesta, jonka vuoksi se toimii hyvänä pohjana varhaiskasvatuksessa toteutettavaan ympäristökasvatukseen. Merkittävät elämäkokemukset luovat puumallin mukaan ympäristökasvatuksen perustan. Ympäristökasvatuksen sisällöt on esitelty kolmeen osaan jakautuvana puun lehvästönä. Puun sisällöt ovat oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta, jotka ovat kaikki kasvatuksen kannalta yhtä tärkeitä. (Raittila 2017, 213–214.) Ympäristökasvatuksen elementit synnyttävät uutta tietoa, käsitteitä sekä saavat ihmiset asennoitumaan ympäristöä kohtaan uudella tavalla (Cantell ym. 2020, 117).

Kuvio 1. Palmerin puumalli (Cantell ym. 2020, 118).

Palmerin mukaan puun ensimmäinen lehvästö eli oppiminen ympäristössä pohjautuu kokemuksellisuuteen ja toiminnallisuuteen (Cantell & Koskinen 2004, 69). Kokemuksen kautta ihmiselle välittyy tietoja, taitoja ja kykyjä ympäristössä selviytymiseen, jotka on hankittu vuorovaikutuksessa fyysisen todellisuuden kanssa. Oppiminen ympäristössä tapahtuu lapsilla liikkumalla, leikkimällä ja aistien kautta. Ympäristökasvatuksessa hyödynnetään lasten omaa aktiivisuutta suuntaamalla heidän kokemuksiaan niin, että he voivat muodostaa rikkaan ja

monipuolisen perustan ympäristösuhteelleen. (Raittila 2017, 216.) Oppiminen ympäristössä haastaa varhaiskasvatuksen pohtimaan toimintaympäristöjä ja materiaaleja. Onkin hyvä pohtia, missä ja millaisessa ympäristöissä lapsen kasvu sekä kehitys päiväkodin arjessa tapahtuu. Lasten luovuutta rikastavat ympäristön materiaalit, ilmiöiden ihmettely sekä erilaiset kokeilut. Monipuoliset ympäristöt antavat myös aisteille virikkeitä ja tukevat lapsen monipuolista kehitystä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 25–26.)

Varhaiskasvatuksessa lapset saavat monenlaisia kokemuksia päiväkodin ohella myös muista ympäristöistä. Ympäristössä oppimisessa tulee muistaa luonnonympäristön lisäksi rakennettu ympäristö. Kasvattajilla on siis merkittävä tehtävä tutustuttaa lapsia kaupunkiympäristöön, josta kokemuksia voidaan saada arkkitehtuurista ja liikenteestä. Lasten tiedot, taidot ja asenteet rikastuvat huomattavasti esimerkiksi, miten erilaisia rakennuksia ympäristössä on. Lasten kanssa voidaan lisäksi pohtia, miten erilaiseen toimintaan sekä kokemuksiin erilaiset ympäristöt antavat mahdollisuudet. Lapset voivat nähdä ympäristöissä eri käyttömahdollisuuksia kuin aikuiset, koska kokemukset ympäristöstä ovat henkilökohtaisia ja ainutlaatuisia. Kokemusten jakaminen toisten kanssa myös rikastuttaa ympäristösuhdetta. (Raittila 2017, 216–217.)

Ympäristökasvatuksen sisältöä kuvaava toinen Palmerin puumallin lehvästö on nimetty oppimiseksi ympäristöstä. Tällä puumallin sisällöllä tarkoitetaan tiedon hankkimista ympäristöstä sekä empiiristä ympäristön tutkimista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ympäristön tutkiminen sisältyy erityisesti Tutkin ja toimin ympäristössäni -oppimisen alueeseen. Ohjaavissa asiakirjoissa painotetaan tutkivaa työtapaa, jossa lapset havainnoivat ja oppivat ymmärtämään sekä jäsentämään ilmiöitä. Varhaiskasvatuksen tulee sisältää luontokokemuksia ja mahdollisuuksia tutkia esimerkiksi eläimiä aistein sekä havainnointivälineiden avulla. (Raittila 2017, 218.) Nordström (2004, 130) painottaa, että ympäristöstä oppimisessa pyritään itsenäiseen tutkimiseen, ongelmanratkaisuun sekä sitä kautta omakohtaiseen oppimiseen.

Tuomaalan ja Myyryläisen (2002, 20) mukaan oppiminen ei ole ainoastaan uuden tiedon omaksumista vaan siihen tarvitaan omakohtaisia kokemuksia. Op-

piminen ympäristöstä tarkoittaa, että lapsille annetaan mahdollisuuksia empatian kokemuksiin ja ympäristöstä huolehtimiskyvyn kehittymiseen. Ympäristöstä lapset saavat luontaisia kiinnostuksen kohteita, kuten veden eri muodot. Myös vuodenaajat tarjoavat monia mahdollisuuksia. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26.) Rakennettu ympäristö sekä kulttuuriympäristö jäävät pienemmälle huomiolle luontotieteisiin suuntautuvan tutkivan toiminnan painotuksen vuoksi. Näin ei saisi olla, koska rakennettu ympäristö ja kulttuuriympäristö ovat yhtä tärkeitä ja kiinnostavia tutkimuskohteita. Kaupunkiympäristö on lapsille helppo retkikohte, jossa nähdään konkreettisesti, mitä ihmisen toiminta ympäristössä tarkoittaa. (Raittila 2017, 218.)

Palmerin puumallin viimeisessä elementissä toiminta ympäristön puolesta edellyttää huolta ympäristöstä, joka konkretisoituu toimintana ympäristön hyväksi (Cantell ym. 2020, 117). Ympäristön puolesta toiminta sisältää puumallin mukaan arvokasvatuksen näkökulman (Cantell & Koskinen 2004, 69). Varhaislapsuudessa ympäristön puolesta toimiminen on vahvasti sidoksissa mallioppimiseen. Mallit roskien lajittelusta sekä ympäristöystävällisistä tavoista ovat oleellisia. Esimerkkejä ympäristön puolesta toimimiseen ovat ympäristöystävälliset hankinnat, kierrätys, energian säästäminen ja resurssiviisas ruokahuolto. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26, 35.)

Palmerin puumalli toimii hyvänä esimerkkinä siitä, miten teoreettinen jäsentely auttaa ympäristökasvatustyön suunnittelussa, toteuttamisessa sekä arvioinnissa (Cantell & Koskinen 2004, 69). Varhaislapsuuden ympäristökasvatuksessa painotetaan enemmän oppimista ympäristössä sekä ympäristön puolesta toimimista. Toisaalta toiminta ja kokemukset ympäristössä lisäävät kiinnostusta sekä halua tietää eli oppimista ympäristöstä. Tiivistetysti Palmerin mallin mukaan lapset tarvitsevat toiminnan mahdollisuuksia ympäristössä, henkilökohtaisia kokemuksia ympäristöstä sekä tietoja ja taitoja ympäristöstä huolehtimiseen. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 25, 27.)

4 Aikaisemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt ympäristökasvatuksesta

Raija Raittilan (2008) väitöskirja ”Retkellä: Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen” on laadullinen tutkimus, joka on lähestymistavaltaan etnografinen. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten lapset ja kaupunkiympäristö kohtaavat. Väitöskirjan tutkimusaineisto muodostui retkitoiminnan havainnointimuisiinpanoista, tutkimuspäiväkirjoista sekä lapsiryhmien ja tutkijan yhdessä tekemiltä retkiltä nauhoitetuista retkipuheista. Tutkimusretket toteutettiin siihen kaupunkikortteliin, jossa tutkimukseen osallistuneiden lasten päiväkotit sijaitsi. (Raittila 2008, 49.)

Väitöskirjan tuloksista saatiin sekä tietoa lasten ja kaupunkiympäristön kohtaamisesta että kuvaa siitä, mitä retki merkitsi lapsille. Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana oli tarkastella ympäristön ja lasten vuorovaikutusta relationaalisena, jolloin kummankin osapuolten ymmärretään määrittelevän toisiaan. Eletyn paikan käsite nivoi yhteen ympäristön sekä lasten relationaalisen vuorovaikutuksen. Raittila määritteli tutkimuksen aineistosta neljä elettyä paikkaa, jotka olivat tutkiva kulkeminen, toimintaan kiinnittyminen, sosiaalinen kävely sekä vapaudesta nauttiminen. Tutkimustulosten mukaan lapset olivat innostuneita lähtemään yhä uudelleen päiväkotikortteliin tutkimaan, toimimaan ja kiertelemään. Usein ajatellaan, että retkikohteessa tulee olla jotain erityisen opettavaista sekä hohdokasta, mutta lapset löytävät aivan lähimmästä, tutusta ympäristöstä paljon ihmeteltävää ja erilaisia merkityksiä. (Raittila 2008, 143–145.)

Krista Kuuselan (2016) opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia paikallisesti ympäristökasvatuksen toteutusta, kokemuksia ja kehittämistoiveita Rovaniemellä sijaitsevilla yksityisillä ja kunnallisilla päiväkodeilla, ryhmäperhepäiväkodeissa sekä avoimessa varhaiskasvatuksessa (Kuusela 2016, 7). Opinnäytetyön tulosten mukaan varhaiskasvatuksessa toteutetaan Palmerin puumallin mukaisia varhaislapsuudelle ominaisia ympäristössä oppimista, ympäristöstä oppimista sekä ympäristön puolesta toimimista. Varhaiskasvattajien kokemukset olivat ympäristökasvatusta kohtaan myönteisiä ja sen tärkeyttä haluttiin korostaa. Varhaiskasvattajien omalla kiinnostuksella, innostuksella ja arvomaailmalla

nähdään olevan vaikutusta ympäristökasvatuksen toteuttamiseen sekä sen laatuun. Tuloksista kävi ilmi, että miltei kaikki kyselyyn vastanneet haluavat kehittää ympäristökasvatusta omassa työssään. (Kuusela 2016, 45–47.)

Emilia Uusitalon ja Salli Saleniuksen (2016) opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia varhaiskasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä päiväkodeissa toteutettavasta ympäristökasvatuksesta. Tutkimuksessa haluttiin myös selvittää ympäristökasvatuksen ja kestävän kehityksen kehittämistarpeita. Opinnäytetyön tutkimusaineisto kerättiin teemahaastatteluiden avulla. Varhaiskasvattajien lisäksi haastatteluaineistoa kerättiin päiväkodin johtajalta ja kolmelta ympäristöalan asiantuntijalta. Opinnäytetyön analyysivaihe toteutettiin teemoittelemalla sekä sisällönanalyysia soveltamalla (Uusitalo & Salenius 2016, 27–29.)

Opinnäytetyön tulosten mukaan varhaiskasvattajat kokivat ympäristökasvatuksen yhtenä tärkeänä osana varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa. Tulosten perusteella ympäristökasvatuksen toteuttaminen on pitkälti riippuvaista työyhteisön sekä kasvattajien omasta motivaatiosta. Päiväkodin arjessa ympäristökasvatuksen suunnittelu alkaa usein vuodenaajoista tai teemoista. Tutkimustuloksista kävi ilmi, että varhaiskasvattajat kaipaavat lisää tietoa ja ymmärrystä siihen, miten ympäristökasvatusta voidaan toteuttaa. (Uusitalo & Salenius 2016, 53, 55.)

5 Opinnäytetyön toteutus

5.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tutkimusote on kvalitatiivinen eli laadullinen. Idea opinnäytetyön aiheeksi lähti omakohtaisesta kiinnostuksesta ympäristökasvatukseen. Erityisesti mielenkiintoa herätti sen konkreettinen hyödyntäminen päiväkotien lapsiryhmissä. Tutkitusti luonnolla nähdään olevan useita terveys- ja hyvinvointivaikutuksia, jotka ovat mediastakin tuttuja. Ympäristövastuullisuus on lisäksi ajankohtainen teema, sillä nykyisin useat kotimaiset ja kansainväliset yritykset korostavat kestävän kehityksen periaatteita, kuten energian säästämistä sekä kierrättämistä. Aiheen ajankohtaisuuteen perustuen koin ympäristökasvatuksen mielenkiintoiseksi ja tärkeäksi tutkimusaiheeksi varhaiskasvatuksessa, koska

päiväkoti on lapsille yksi tärkeä kasvun ja oppimisen vaihe, joka kantaa aikuisuuteen saakka.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia ympäristökasvatuksen jo olemassa olevia toimintamalleja paikallisesti Jyväskylän varhaiskasvatuksessa. Tarkoituksena oli saada varhaiskasvattajilta kokemustietoa ja näkemystä ympäristökasvatuksen sisällöistä sekä toteutustavoista lapsiryhmien arjessa. Opinnäytetyön avulla haluan tuoda varhaiskasvattajien arvokkaan kokemuseränsä esille. Tavoitteena on lisätä varhaiskasvatuksen ammattihenkilöstön sekä sosiaalialan opiskelijoiden ymmärrystä ympäristökasvatuksen moniulotteisuudesta. Jyväskylän alueen päiväkodeissa voidaan myös jakaa opinnäytetyön avulla jo toimivia käytäntöjä sekä motivoida varhaiskasvattajia kehittämään ympäristökasvatukseen liittyvää osaamistaan.

Opinnäytetyön tarkoituksena on vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Millaista ympäristökasvatusta varhaiskasvattajien näkemysten ja kokemusten mukaan Jyväskylän varhaiskasvatuksessa toteutetaan?
- 2) Millaisia ympäristökasvatuksen menetelmiä ja toteutustapoja lapsiryhmien arjessa on käytössä?

5.2 Opinnäytetyön prosessi

Toteuttamani opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jossa selvitetään varhaiskasvatuksessa toteutettavan ympäristökasvatuksen sisältöjä ja menetelmiä varhaiskasvattajien kokemusten pohjalta. Tutkimusprosessi koostuu tiivistetysti aiheen valinnasta, metodin pohdinnasta, kirjallisuuteen tutustumisesta, aineiston keruusta ja sen analyysistä sekä tutkimuksen raportoinnista. Tutkimus alkaa aihepiirin valinnasta ja rajaamisesta. (Husa 1999, 89.) Opinnäytetyöprosessi alkoi keväällä 2019 aiheen ideoinnilla ja teoreettisen tiedon kokoamisella. Kerroin opinnäytetyön ideasta jyväskyläläisen päiväkodin johtajalle, joka koki sen heille tärkeäksi ja ajankohtaiseksi. Opinnäytetyö toteutui toimeksiantona Jyväskylän kaupungille, jossa tarkempana tutkimuskohteena toimivat kahden Jyväskylän alueella toimivan kunnallisen päiväkodin varhaiskasvattajat. Kesällä 2019 opin-

näytetyön aihe rajautui nykyiseen muotoonsa päiväkodin johtajan sekä päiväkodin ympäristövastaavan kanssa pidetyn palaverin jälkeen.

Husan (1999, 89) mukaan tutkimusprosessin toisena vaiheena on tiedon keruu, johon kuuluu informaatiolähteiden etsimistä, aineiston keruuta sekä muistiinpanoja. Tässä tutkimusprosessin vaiheessa keräsin kirjallisuuden kautta teoriaa ympäristökasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa. Kirjasin tätä teoreettista viitekehystä laajasti useista eri lähteistä, jotta oma tietämys aiheesta oli riittävän vahvaa ennen aineistonkeruuvaihetta. Estola (1999, 136) painottaakin laadullisessa tutkimuksessa tutkijan esiymmärryksen olevan tutkimuksen alkuun paneva voima.

Teoreettisessa viitekehyksessä kuvataan tutkimuksen keskeisiä käsitteitä. Viitekehys käsitteellisenä ilmiönä jaetaan siihen, mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään sekä tutkimusta ohjaavaan metodologiaan. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 18–19.) Opinnäytetyön aiheen kannalta keskeisimmäksi viitekehyykseksi muodostuivat varhaiskasvatus ja ympäristökasvatus. Koin ympäristökasvatuksen laajan tuntemuksen sekä sen historian ja nykytilan ymmärtämisen tärkeäksi, jotta opinnäytetyön tekijänä kykenin sisäistämään sen monipuolisuuden, eri näkökulmat sekä aseman suomalaisessa varhaiskasvatuksessa.

Tutkimuksen viitekehysten ja tämän kirjaamisen jälkeen prosessi jatkuu aineistonkeruulla. Laadullisessa tutkimuksessa on merkityksellistä, että niin sanotuilla tiedon antajilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai he tietävät siitä mahdollisimman paljon. Näin ollen tiedon antajien valinta tulee olla sekä harkittua että tarkoitukseen sopivaa. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 85–86.) Varhaiskasvatuksen ammattilaiset toimivat tässä opinnäytetyössä kokemusääninä, joten lähestyin tutkittavaa ilmiötä heidän näkökulmastaan. Yksi varhaiskasvatuksen keskeisistä tutkimuskohteista onkin itse varhaiskasvatustyö. Tutkimuksen suuntaaminen varhaiskasvatustyöhön on monestakin syystä perusteltua. Kasvattajat muodostavat tärkeän osan lasten sosiaalista oppimisympäristöä sekä heidän työnsä muovaa lasten mahdollisuuksia toimia tässä ympäristössä. Tästä syystä on tärkeää tutkia niitä käsityksiä, olosuhteita ja käytäntöjä, joille ammatillinen toiminta varhaiskasvatuksessa pohjautuu. (Ruoppila ym. 1999, 115.)

Opinnäytetyössä asetettuihin tutkimuskysymyksiin pyrin vastaamaan laadullisella tutkimuksella, jonka tutkimusaineisto kerättiin yksilohaastatteluina. Suomessa koronaviruspandemian vuoksi opinnäytetyön aineistonkeruuvaihe viivästyi, kun ihmisten fyysistä kanssakäymistä rajoitettiin. Tutkittavien etsiminen ajoittui syksylle 2020, jolloin koronavirus tilanne oli rauhoittunut. Syyskuussa 2020 kirjoitin opinnäytetyön saatekirjeen (liite 1), jossa kerroin halukkuuteni haastatella valittujen kahden päiväkodin varhaiskasvattajia. Avasin saatekirjeessä opinnäytetyön tarkoitusta, haastattelua sekä tutkimuksen eettisiä elementtejä, kuten vaihtolovelvollisuutta ja anonymiteettia. Tulostin jokaiseen lapsiryhmään omat saatekirjeet, jotka toimitin suurimpaan osaan ryhmistä henkilökohtaisesti. Opinnäytetyöhön ilmoittautui yhteensä kahdeksan henkilöä, jotka työskentelevät varhaiskasvatuksen opettajina sekä varhaiskasvatuksen lastenhoitajina.

5.3 Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu

Haastattelu voidaan lyhyesti määritellä keskusteluksi, jolla on jokin tarkoitus. Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa sen kummatkin osapuolet antavat sekä saavat jotakin. (Kirmanen 1999, 196, 214.) Haastateltavina eli tiedonantajina toimivat tässä opinnäytetyössä kahdessa Jyväskylän kunnallisessa päiväkodissa työskentelevät varhaiskasvatuksen ammattilaiset. Halusin kuulla sekä varhaiskasvatuksen opettajien että varhaiskasvatuksen lastenhoitajien näkemyksiä aiheesta, koska he toimivat yhdessä tiiminä päiväkotien lapsiryhmissä. Valitsin haastattelumuodoksi yksilohaastattelun, koska koin sen toimivimmaksi vaihtoehdoksi kerätä tutkimusaineistoa kattavasti.

Opinnäytetyön haastattelutyypiksi valikoitui teemahaastattelu tutkimukseen osallistuneiden yksilöllisen äänen esiin saamiseksi. Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista haastattelutilanteessa keskustellaan. Haastattelumenetelmässä korostetaan haastateltavien elämysmaailmaa sekä heidän omakohtaisia määritelmiä aiheesta. Teemahaastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa, jossa tutkittavien ääni pääsee kuuluviin. Aihepiiri on kaikille sama, mutta kysymysten järjestys ja muoto voivat vaihdella eri haastattelutilanteissa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48.)

Rakensin teemahaastattelurungon (liite 2) tutkittavan ilmiön ympärille, mutten halunnut kysymysten johdattelevan liikaa haastattelun kulkua. Haastattelurungon teemoiksi muodostuivat teoreettisen tiedon kautta ympäristökasvatukseen liittyvät keskeiset sisällöt ja tavoitteet, kuten eri oppimisympäristöjen hyödyntäminen sekä kestävä kehitys. Kirmanen (1999, 201) kokee haastatteluiden onnistumisen näkökulmasta tärkeäksi, että käytetyt menetelmät suunnitellaan huolellisesti sekä testataan käytännössä ennen aineistonkeruuta. Testasin haastattelurungon etukäteen ennen varsinaisia haastattelutilanteita ystäväni kanssa, joka työskentelee varhaiskasvatuksen opettajana. Esihaastattelu oli hyödyllistä ennen opinnäytetyön aineistonkeruuvaiheen alkamista.

Ymmärsin haastattelupaikan valinnalla olevan merkitystä haastattelun onnistumisen näkökulmasta. Kerroin saatekirjeessä, että haastatteluun voi osallistua työaikana. Tästä näkökulmasta haastatteluun osallistuminen tehtiin varhaiskasvattajille vaivattomaksi. Haastattelut toteutettiin tutkimukseen osallistuneille sopivina ajankohtina kahden päiväkodin sisätiloissa sekä yhden haastateltavan kohdalla päiväkodin ulkopuolisessa tilassa. Varasin etukäteen päiväkodeista rauhallisen tilan, jonne haastattelun ulkopuolisilla ei ollut pääsyä. Halusin panna haastattelutilan rentouteen, jonka vuoksi tarjosin haastateltaville aluksi kahvia ja makeaa kahvileipää. Kahvi tarjoiltiin kuksasta, joka mielestäni mukavasti johdatteli haastattelun aihepiiriin.

Kirmasen (1999, 204) mukaan haastattelijan on pyrittävä luomaan haastattelutilanteeseen turvallinen ilmapiiri, jotta haastattelun on mahdollista onnistua. Oma suhtautumiseni haastattelutilanteeseen vaikutti oleellisesti haastateltavaan, johon pyrin tietoisesti kiinnittämään huomiota. Pyrkimyksenäni oli luoda keskustelutilanteesta avoin ja turvallinen. Tavoitteena oli luoda haastateltaviin luottamuksellinen suhde toimimalla ystävällisesti sekä rennosti. Halusin haastattelijana toimia ammatillisesti ja neutraalisti vaikuttamatta kuitenkaan liian viralliselta.

Haastattelun onnistumisen kannalta on suositeltavaa, että haastateltavat voivat tutustua ainakin haastattelun aiheeseen etukäteen. Haastattelun aiheen kerronta on myös eettisesti perusteltua. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 73.) Ennen varsina-

sen haastattelun alkamista esittelin haastateltaville hieman haastattelurunkoa sekä avasin keskustellen, mitä teemoja haastattelu pitää sisällään. Näin haastattelutilanteesta voi tulla vapautunut, jolloin myös arvokasta tietoa tutkitusta aiheesta on mahdollista saada kattavasti (Kirmanen 1999, 206).

Haastattelutilanteet etenivät dialogimaisesti. Vuoropuhelu tutkittavan ilmiön ympärillä antoi tietoja, joita haastateltavat eivät välttämättä olisi muuten tuoneet esille. Yksilölliset kokemukset ja näkemykset aiheesta nostivat opinnäytetyön kannalta mielenkiintoisia teemoja esiin, joista keskusteltiin lisää. Olin etukäteen suositellut varaamaan haastattelua varten noin tunnin ajan. Haastattelut etenivät yksilöllisesti ja kestivät noin puolesta tunnista tuntiin. Teemahaastattelurungon kysymykset käytiin jokaisessa haastattelussa läpi, vaikkakin niiden muoto-kieli vaihteli hieman. Haastattelun etuna onkin sen joustavuus, koska haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys tai selventää ilmausten sanamuotoa. Kysymykset voidaan lisäksi esittää siinä järjestyksessä kuin haastattelijalla katsoo sen aiheelliseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 73.) Haastatteluissa esitin myös jatkokysymyksiä, jos jokin asia kaipasi vielä lisäselvitystä.

Haastattelijana pyrin kuuntelemaan, kommentoimaan sekä sanattomasti viestimään ilmeillä ja eleillä omaa keskittymistä. Koin aktiivisen läsnäolon ja sanattoman viestinnän tärkeäksi, jotta haastateltaville tulisi tunne ymmärretyksi tulemisesta ja hyväksynnästä. Useat tutkimukseen osallistuneet nostivat esille epävarmuuden erityisesti haastattelun aluksi. Haastateltavat kertoivat, etteivät ole varmoja osaavatko vastata kaikkiin ympäristökasvatukseen liittyviin kysymyksiin halutulla tavalla. Korostin tässä vaiheessa heidän asiantuntijuuttaan tutkimusaiheesta, joka rentoutti haastattelun kulkua. Kiinnitin huomiota myös siihen, että haastateltaville jää tilaa vastata rauhassa kysymyksiin omalla tyyllillä. Panostin tilan antamiseen, jottei haastateltavan tieto katkennut innokkaisiin ja nopeisiin, uusiin kysymyksiin.

Aineistonkeruuvaiheessa haastattelujen tallentaminen on tärkeää, jotta tutkimusaineisto saadaan kerättyä hyödynnettävässä muodossa. Haastattelujen tallentaminen on tekninen seikka, joka on oleellinen osa aineistonkeruuta. (Kirmanen 1999, 206.) Ruusuvuori ja Tiittula (2005, 14) kehottavatkin

valmistautumaan ennakkoon nauhoittamiseen hyvin, koska harjoittelun avulla huomaa esimerkiksi, mille etäisyydelle nauhuri kannattaa asettaa. Tallensin haastattelut puhelimen nauhurilla, jonka toimintaan ja äänenlaatuun tutustuin ennakkoon. Nauhurin käyttö oli esillä opinnäytetyön saatekirjeessä, mutta halusin vielä varmistaa haastattelutilanteessa mielipiteen nauhurin käytöstä. Kaikki haastateltavat antoivat luvan tallentaa puhettaan opinnäytetyötä varten.

5.4 Aineiston litterointi ja teoriaohjaava analyysi teemoitellen

Opinnäytetyön tutkimusaineisto kerättiin yksilohaastatteluiden avulla lokamarraskuun 2020 aikana. Kunkin haastattelutilanteen jälkeen purin haastattelunauhut mahdollisimman pian, koska nauhoitetut aineistot on analyysia varten litteroitava eli muutettava kirjoitettuun muotoon (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 16). Litteroin haastattelunauhut (liite 3) tietokoneelle tekstinkäsittelyohjelmalla, jonka jälkeen aineistoa oli tekstimuotoisena helpompi käsitellä. Toteutin litteroinnin sanatarkasti sekä päädyin muuttamaan haastattelut kirjoitettuun muotoon kokonaisuudessaan. Halusin opinnäytetyön analyysivaiheessa tutkia aineistoa kokonaisuutena sitä ennakkoon rajaamatta. Tällä tavalla pystyin varmistamaan, ettei aineistosta jää mitään oleellista huomioimatta. Tallensin litteroidut haastattelut omaksi tiedostokseen tietokoneelle satunnaisessa järjestyksessä koodeilla H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7 ja H8. Kuuntelin litterointivaiheen lopuksi haastattelut kertaalleen läpi niitä samalla täydentäen ja korjaten.

Haastatteluista tutkimusaineistoa kertyi Arial 12 -kokoisella fontilla yhteensä 82 sivua. Aloitin varsinaisen analyysivaiheen perehtymällä tulostettuun aineistoon huolellisesti lukemalla sen kokonaisuudessaan läpi. Koin lukemisen tässä vaiheessa tärkeäksi, koska ensimmäisen ja viimeisen haastattelun välillä oli kulu-
nut jo suhteellisen pitkä aika. Tutkimuksen kolmantena askeleena Husan (1999, 89) mukaan arvioidaan kerättyä materiaalia, jolloin materiaalin hyödyllisyyttä ja sopivuutta arvioidaan kriittisesti. Luin aineiston toisen kerran läpi kirjaamalla samalla havaintoja sekä etsimällä avainsanoja. Näin toimiessani loin alustavan kokonaiskuvan ennen tarkempaa analyysivaihetta.

Tutkittavasta aineistosta löytyy useita kiinnostavia asioita, joihin ei osaa ennakoon varautua. On kuitenkin tärkeä ymmärtää, ettei yhden tutkimuksen puitteissa voida tutkia kaikkia maailman asioita. On siis valittava tarkkaan rajattu ilmiö, josta kertoo kaiken, mitä tutkimuksessa käy ilmi. Tutkimuksen tarkoituksessa näkyy, mistä juuri tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 92.) Lähestyin aineistoa sen omilla ehdoilla pitämällä kuitenkin koko ajan mielessä opinnäytetyön tarkoituksen ja tutkimuskysymykset. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkimuskysymysten avulla vastata siihen, millaista ympäristökasvatusta varhaiskasvatuksessa toteutetaan sekä millaisia menetelmiä ja toteutustapoja lapsiryhmien arjessa on käytössä.

Kuvaan laadullisen tutkimuksen analyysin etenemistä tutkija Timo Laineen (Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen) mukaan hieman muunneltuna. Ensin tutkijan on tehtävä vahva päätös siitä, mikä aineistossa kiinnostaa. Aineistoa käydään läpi sekä siitä merkitään ja erotellaan asiat, jotka sisältyvät tutkijan kiinnostukseen. Tämän vaiheen jälkeen kaikki muu jää pois tästä tutkimuksesta. Merkityt aineiston asiat kerätään yhteen ja erilleen muusta aineistosta. Kerätty aineisto luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään. Tässä vaiheessa on kyse aineiston pilkkomisesta sekä ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaisesti. Aineiston pelkistäminen eli redusointi voidaan toteuttaa esimerkiksi niin, että aineistosta alleviivataan erivärisillä kynillä tutkimustehtävän kysymyksillä niitä kuvaavia ilmaisuja. Ryhmittelyssä aineistosta etsitään samankaltaisuuksia. Ryhmittelyn jälkeen analyysi jatkuu aineiston abstrahoinnilla eli käsitteellistämällä, jossa edetään kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin sekä johtopäätöksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91–93, 109–111.)

Toteutin opinnäytetyön analyysivaiheen teoriaohjaavana, koska koin sen parhaaksi tavaksi poimia aineistosta tutkimusongelman kannalta oleellista tietoa. Opinnäytetyön teoreettista viitekehystä työstäessä ymmärsin Palmerin puumallin kokoavan hyvin ympäristökasvatuksen toteuttamista varhaiskasvatuksessa. Halusin hyödyntää tätä teoriaa tutkimuksen analysointivaiheessa. Tällaisessa teoriaohjaavassa analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, jotka voivat toimia apuna analyysin etenemisessä (Tuomi & Sarajärvi 2013, 97). Toteutin tutkimusaineiston pelkistämisen alleviivaamalla aineistosta ilmauksia Palmerin puumallis-

sa esitettyjen ympäristökasvatuksen keskeisten elementtien mukaan. Erittelin erivärisillä huomiokynillä ympäristökasvatuksen kolmeen yhdistävään teemaan, jotka olivat oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta.

Jatkoin opinnäytetyön analyysivaihetta irrottamalla ilmauksia aineiston asiayhteyksistä samalla pelkistäen niitä. Kirjoitin pelkistetyt ilmaukset tietokoneelle tekstinkäsittelyohjelmalla. Kirjasin jokaisen ilmauksen perään kutakin haastatelluaineistoa vastaavan koodin, jotta löytäisin ne helpommin analyysin myöhemässä vaiheessa. Teemoittelun avulla etsin ilmauksista samankaltaisuuksia, joille muodostin niitä kuvaavan yläteeman. Tässä analyysivaiheessa tietokoneella oli kolme erillistä tiedostoa. Tiedostot oli jaettu Palmerin teoreettisen puumallin avulla muodostettuihin yhdistäviin teemoihin sekä pelkistettyjen ilmauksien sisältöä kuvaaviin ylä- ja alateemoihin, joilla Tuomen ja Sarajärven (2009, 101) mukaan vastataan tutkimusongelmaan.

Tutkimusprosessi jatkuu tulosten ja muistiinpanojen järjestämisellä, jolloin aineistoa järjestellään loogisesti, analysoidaan, tulkitaan ja esitetään tutkimustulokset. Viimeisenä askeleena on kirjoittaminen, jolloin tekstiä muokataan, viimeistellään sekä tarkastetaan. (Husa 1999, 89.) Tässä tutkimustulosten kirjaamisvaiheessa poistin vielä pelkistettyjä ilmauksia, jotka eivät vastanneet opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Edellä mainitun teemoittelun jälkeen kirjoitin auki tutkimustulokset sekä nostin tuloksia kuvaavien kappaleiden välille niitä elävöittäviä sitaatteja. Pyrin valitsemaan aineistosta sellaisia sitaatteja, mitkä koin toimivan tulosten kannalta oleellisina ja hyvinä esimerkkeinä.

Laadullisen tutkimuksen tärkeimpänä tavoitteena voidaan pitää inhimillisen ymmärryksen lisäämistä. Tämän tavoitteen vuoksi tutkijan tulee kyetä tulkitsemaan saamiaan tuloksia. Oivaltava tulkinta syntyy empirian sekä teorian vuoropuhelusta. Vuoropuhelu on mahdollista toteutua vain silloin, kun tutkija kykenee rakentamaan haltuun ottamastaan aineistosta tutkimustehtävänsä kannalta uutta tietoa sekä uutta ymmärrystä lisäävän kokonaisuuden. (Syrjänen, Eronen & Värri 2007, 8.) Tutkimustulosten kirjaamisen jälkeen pohdin saatuja tuloksia teorian vuoropuhelussa, joita avaan opinnäytetyön johtopäätöksissä tarkemmin.

6 Tulokset

Opinnäytetyön tutkimustulokset avaavat tutkimukseen osallistuneiden näkemyksiä ja kokemuksia paikallisesti Jyväskylän varhaiskasvatuksessa toteutettavasta ympäristökasvatuksesta. Tuloksista käy ilmi millaista ympäristökasvatusta varhaiskasvatuksessa toteutetaan sekä millaisia menetelmiä ja toteutustapoja lapsiryhmien arjessa on käytössä. Tulokset esitellään erillisinä alalukuina Joy A. Palmerin teoreettisen puumallin mukaan. Puumallissa olevat ympäristökasvatuksen keskeiset elementit ovat oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta.

Oppiminen ympäristössä painottaa toiminnallisuutta ja kokemuksellisuutta, jossa oppimisympäristöt ovat korostuneessa asemassa (Raittila 2017, 216). Tämän avulla tuloksissa voidaan hahmottaa miten ja missä ympäristöissä lapset oppivat. Oppiminen ympäristöstä korostaa tiedon hankkimista sekä empiirisen ympäristön tutkimista (Raittila 2017, 218), jonka mukaan tuloksissa voidaan kuvailla mitä ja millä keinoin lapset ympäristökasvatuksessa oppivat. Palmerin puumallin viimeisessä elementissä toiminta ympäristön puolesta konkretisoituu toimintana ympäristön hyväksi (Cantell ym. 2020, 117). Tuloksista käy ilmi varhaiskasvatuksen arjen keinoja ympäristön puolesta toimimiseen. Alla esitetty taulukko 2 havainnollistaa tiivistäen opinnäytetyön tutkimustuloksia.

OPPIMINEN YMPÄRISTÖSSÄ	OPPIMINEN YMPÄRISTÖSTÄ	TOIMIMINEN YMPÄRISTÖN PUOLESTA
Päiväkoti Retket päiväkodin lähiympäristöön - luonnonvarainen ympäristö - rakennettu ympäristö Aistit Taidekasvatus - kädentaidot - draama - musiikki Liikkuminen Leikki Kasvattajan rooli	Vuodenajat Tutkiminen - tutkimusvälineet - tutkimuskokeet Eläimet Hyönteiset Kasvillisuus Rakennettu ympäristö - liikennekasvatus - turvallisuus	Kunnioitus Vastuullinen ruoka Kierrätys - jätteiden lajittelu - kestävät hankinnat - korjaaminen - uudelleen hyödyntäminen Energian säästäminen - veden kulutus - sähkön kulutus

Taulukko 2. Opinnäytetyön tutkimustulokset tiivistetysti.

6.1 Oppiminen ympäristössä

Haastatellut kuvailivat varhaiskasvatuksessa toteutettavaa ympäristökasvatusta eri ympäristöihin tutustumiseksi, jonka kautta lasten on mahdollista hahmottaa ympäristöä laajemmin. Päiväkodin sisätilojen lisäksi lasten kanssa lähdetään konkreettisesti ulos, jolloin lähiympäristö tulee heille tutuksi. Päiväkodin piha tarjoaa monipuolista tekemistä ja mahdollisuuksia leikkiin. Tutusta ja turvallisesta ympäristöstä irrottautuminen koettiin kuitenkin tärkeäksi. Päiväkodin pihalla on tilaa juosta ja tutkia, mutta lapset kaipaavat erilaisuutta tutujen pensaiden ja keinujen lisäksi. Kaikki tutkimukseen osallistuneet kertoivat hyödyntävänsä omassa työssään päiväkodin lähiympäristöä tutustumalla eri retkikohteisiin, joihin vuodenajat tuovat mukavaa vaihtelevuutta. Säännöllinen retkeily koetaan olevan lapsille tärkeää.

Ajattelen, et se ympäristökasvatus on tässä niinkun päiväkodin ympäristössä, mutta sitten myös niinkun sitten siihen kuuluu kaikki niinkun luonto, liikunta, elämykset, kulttuuri, kaikki nää olis niinkun sit sitä ympäristöä. (H5)

Tulosten mukaan luonnonvaraista oppimisympäristöä hyödynnetään varhaiskasvatuksessa poikkeuksetta. Päiväkodin arjessa retkikohteeksi valikoitui usein metsä, jonne pääseminen kuvailtiin helpoksi sen läheisyyden vuoksi. Metsäretkiä toteutetaan lähes viikoittain, joista lapset iloitsevat suuresti. Yksi tutkimukseen osallistunut kertoi nauttivansa siitä, että saa tarjota lapsille uusia kokemuksia. Metsä voikin olla jollekin lapselle aivan uusi kokemus. Luontoa kuvailtiin ympäristönä pelkistetyksi, mutta runsaaksi. Oppimisympäristönä luonto on vapaa, rento ja luovuutta herättävä. Luonnonvaraisella ympäristöllä on haastateltujen kokemusten mukaan rauhoittava vaikutus, jossa lasten on myös helpompi keskittyä. Ihmisille metsän kuvailtiin tekevän hyvää ja tuovan esiin positiivisia tunteita.

Tässä on niin lähellä tuo metsä niin sitte kaikki se semmonen luontoon liittyvä on ollu helppo ottaa osaksi niinku tän päiväkodin arkea. (H3)

Luonnonvaraisen ympäristön ohella lasten kanssa retkeillään rakennettuihin ympäristöihin. Tuloksissa esille nousivat leikkipuistot, joissa koettiin olevan mo-

nipuolisia leikkivälineitä lasten karkeamotoristen taitojen harjoittelua varten. Läheisiä rakennettuja liikuntapaikkoja on käytetty vuodenajasta riippuen, kuten luistelukenttää, uimarantaa, urheilukenttää sekä urheilu- ja uimahallia. Päiväkodin lähellä olevista rakennetuista ympäristöistä retkikohteiksi olivat valikoituneet kirjasto, kaupat, vanhainkoti ja palolaitos.

Puisto niin onhan se ihan mahtava ympäristö, koska siinä on niinku ajateltu sitä lasta valmiiksi -- se on rakennettu nimenomaan lapsille.
(H4)

Retkillä kävelyn merkitys sekä oppimistilanteena sen hyödyntäminen koettiin tärkeäksi. Yksi tutkimukseen osallistunut kuvaili kahta erillistä retkipäivää, jossa urheilukentälle kävellessä lapset kiinnittivät huomiota läheiseen asuinalueeseen kertoen omasta kodistaan. Toisessa esimerkissä retkipäivä koostui tietä pitkin kulkemisesta, ohimenevien paloautojen ihailusta sekä takaisin päiväkodille kävelyä. Tuloksissa nousi esille, että lasten kanssa on tutustuttu kulttuuriin sekä päiväkodissa että sen lähiympäristössä. Haastatellut kertoivat aiemmin hyödyntäneensä enemmän läheisiä kulttuuriympäristöjä, kuten kaupungin museota ja teatteria. Lisäksi aiemmin toteutuneet bussiretket sekä vierailu ravintolassa kuvailtiin lasten kanssa mukaviksi kokemuksiksi.

Haastatellut kuvailivat ympäristökasvatuksen olevan päiväkodin perusarkea. Eri oppimisympäristöissä lasten kanssa pysähtytään, pohditaan ja eletään hetkessä. Tekeminen pitää olla sellaista, josta tulee onnistumisen kokemuksia. Yhdessä lasten kanssa ihmetellään eri aistien avulla esimerkiksi, mitä ympäröivässä luonnossa tapahtuu. Metsäretkeä kuvailtiin niin, että lasten kanssa kuljetaan, pysähtytään, tehdään ja jatketaan taas matkaa. Luontoa ihastellaan katseella, kuunnellaan luonnon ääniä, tutustutaan siihen kosketuksen avulla sekä maistellaan erilaisia luonnon antimia. Metsässä marjojen ja sienien kerääminen koettiin olevan lapsille mieluista toimintaa. Itse keräämät marjat maistuivat erityisen hyviltä silloin, kun niistä leivottiin päiväkodilla muffinsseja. Päiväkodissa on tutustuttu myös sadonkorjuukorin avulla erilaisiin makuihin. Luontoa on lisäksi tuotu sisätiloihin kukka- ja risukimppujen muodossa, joita on yhdessä voinut ihastella.

Syksyllä kyllä mun mielestä se mustikoitten kerääminen -- tavallaan pienestä asti kasvaa siihen, että niitä on siellä ja sit niitä voi mennä syömään ja ne on terveellisiä ja maistuu hyvälle. (H7)

Aistijuttuja muistan, että on paljon tehty, et jossain astiassa on ollu vaikka käpyjä ja toisessa on ollu lehtiä ja jossain on ollu nurmikkoja (H3)

Tulosten perusteella voi sanoa, että ympäristökasvatuksen osa-alueita opitaan päiväkodissa monin eri taidekasvatuksen keinoin. Luonnosta on kerätty lapsille mieluisia materiaaleja, kuten pihlajanmarjoja, lehtiä sekä käpyjä. Haastateltujen kokemusten mukaan lapset innostuvat itse kerätyistä materiaaleista, koska ne poikkeavat esimerkiksi paljon käytetystä kartongista. Luonnonmateriaaleja on hyödynnetty askarteluhetkillä, joista haastatellut kertoivat esimerkkeinä lehtien laminoinnin, pahlavaatikkoon metsän rakentamisen sekä eläin- ja sieniaskartelut. Taideteoksia on toteutettu niin päiväkodin sisätiloissa kuin luonnossa sekä niistä on otettu valokuvia. Yksi tutkimukseen osallistunut korosti dokumentoinnin tärkeyttä, koska välttämättä kaikesta ei muuten jää esille pysyvää jälkeä.

Me tehtiin tota niihin semmosiin läpinäkyviin karkkirasioihin niinku mukamas omat akvaariot, et sinne sai kerätä kiviä ja sit vettä ja siten me askarreltiin semmoset noi tota kontaktimuoviin niinku semmoset kalat. (H3)

Tuloksissa ympäristökasvatus on ollut näkyvillä kädentaitojen lisäksi draaman kautta, jota on käsitelty esimerkiksi muuttolintu-teemaisessa esityksessä. Lasten kanssa on arvuuteltu eläimiä kasvattajan valkotaululle piirtämistä kuvista sekä erilaiset ympäristökasvatukseen liittyvät materiaalit ovat olleet päiväkodin arjessa käytössä. Ympäristökasvatus on ollut esillä myös monipuolisesti musiikin kautta. Lasten kanssa on musisoitu metsämuskarissa luonnosta löytyvillä materiaaleilla, kuten kivillä, kepeillä ja varvuilla. Päiväkodin yhteisiä tapahtumia, kuten lauluhetkiä on myös järjestetty metsässä. Lasten kanssa lorutellaan, lauletaan, laululeikitään ja jumpataan luontoaiheisen musiikin tahdissa. Kirjallisuutta hyödynnetään toteuttamalla satuhetkiä metsässä sekä lukemalla syksyaiheisiä satukirjoja. Joskus lapset ovat halunneet myös itse tuottaa kertomuksia ja tarinoita eläimistä.

Meillä on Lähtekäämme metsään -laulu niin lapset keksii mitä me poimitaan ja sit mä aina heittelen niille semmosia pehmosieniä tai sit ne on aina marjoja välillä. (H1)

Päiväkodissa eri ympäristöihin tutustutaan liikkumalla. Luonnonvarainen ympäristö koettiin olevan lapsille ihmeellinen kokemus verrattuna asfalttitiiehen, koska metsässä on puunkantoja, kiviä ja maastokin on pehmeää. Metsässä tulee luonnostaan kiipeilyä ja epätasaisella alustalla liikkumista, mikä kehittää karkeamotorisia taitoja kuin huomaamatta. Luonto ei ole tavallaan määritelty tila, joten siellä lapset saavat liikkua vapaasti. Pientenkin lasten kuvailtiin nauttivan metsässä liikkumisesta, vaikka pystyssä pysyminen voi olla heille hankalaa. Kannustava ilmapiiri koettiin tärkeäksi, jotta lapset rohkeasti tutustuvat ja kokeilevat taitojaan. Useat tutkimukseen osallistuneet nostivat esille lisäksi eri vuodenaikojen liikuntamuodot. Kesällä mennään uimarannalle ja talvella hiihdetään, luistellaan ja lasketaan pulkkamäkeä.

Mähän annan aina et kiipee vaan sinne puuhun, anna mennä vaan ja kiipeä vaan kivelle ja että niinkun et tuolla puistossa tai siis metsässä annetaan enemmän, siellä saa juosta ja huutaa ja tehdä niin ehkä se on myös semmonen missä lapsi saa oikeesti olla se. (H1)

Ympäristössä oppimista tapahtuu tulosten mukaan liikkumisen ohella myös leikkimällä. Luonnossa lasten nähtiin keksivän monipuolisia leikkejä, joihin ei tarvita leluja. Luonnonvaraisen ympäristön koettiin ruokkivan mielikuvitusta ja luovuutta, jopa enemmän kuin valmiiksi rakennetuissa leikkitiloissa. Keppi voi tarkoittaa toiselle lapselle miekkaa ja jollekin aivan jotain muuta. Metsässä lapset leikkivät esimerkiksi intiaaneja, eläimiä sekä rakentavat majoja. Haastatellut kuvailivat leikkejä esimerkkien kautta, joissa kaatunut puu muuntui junaksi ja kivi autoksi. Myös päiväkodin sisätiloissa leikkiympäristöä voi kehittää luontoteman mukaisesti teltan avulla.

Tulosten perusteella ympäristökasvatuksessa korostuu kasvattajan rooli. Päiväkodin arjessa lasten kanssa keskustellaan ja toimintaa sanoitetaan. Lapset oppivat ympäristössä aikuisen lähellä ja huomaavat, että myös aikuiset oppivat koko ajan uutta. Lapsille tulee selvittää ikätason mukaisesti esimerkiksi, miksi muurahaispesää ei saa vahingoittaa. Kasvattajan tehtävänä on osata ottaa päi-

väkodin arkeen mukaan teemaan liittyviä asioita monipuolisin keinoin sekä tarttua pieniin hetkiin. Aikuisen innokkuus ja fyysinen mukana oleminen majan rakennuksessa yhdessä lasten kanssa koettiin olevan tärkeää. Kokopäiväpedagogiikka, monipuoliset oppimisympäristöt, kannustava ilmapiiri sekä lasten viireystilan huomioiminen nähtiin merkitykselliseksi oppimisessa. Ympäristökasvatuksessa asioiden pohjustaminen nostettiin myös esille, jotta esimerkiksi metsäretkellä lapset osaavat suunnata ympäristössä havainnointiaan. Kasvattajan tehtävä kertoa ympäristön mahdollisuuksista sekä näyttää omaa mallia, miten esimerkiksi metsässä oleminen on ihanaa.

Kerrotaan mitä sieltä metsästäkin esimerkiksi löytyy ja niinkun sanotetaan ja havainnollistetaan lapsille tätä ympäristöä. (H6)

Lasten nauttiminen paljon liittyy siihen, että mitenkä aikuinen on siinä hommassa mukana, et jos aikuinen on niinku täysin rinnoin ja innostunu ite siitä asiasta niin lapset yleensä niinku nauttii kaikesta -- Semmonen aitous, että et näkee, että toiki aikuinenki tykkää tästä, tän täytyy olla kivaa. (H4)

6.2 Oppiminen ympäristöstä

Tulosten mukaan päiväkodin arjessa ihmetellään, tutkitaan sekä pohditaan erilaisia luonnonilmiöitä. Yhdessä lasten kanssa tehdään arjen pieniä havaintoja, kuten katsotaan taivaalla leijailevia pilviä tai pohditaan miltä tuuli tuntuu ja millainen ääni siitä tulee. Yhden tutkimukseen osallistuneen sanojen mukaan toislaiseksi Suomessa on selkeät vuodenaajat, jonka avulla päiväkodin toimintaan saa jaoteltua helposti erilaisia teemoja. Kaikki haastatellut kuvailivat hyödyntävänsä vuodenaikoja ympäristökasvatusta toteuttaessa. Päiväkodissa opetellaan vuodenaikojen vaihtelua hämmästelemällä, mitä minäkin vuodenaikana ympäristössä tapahtuu. Luonnossa havainnoidaan erilaisia merkkejä, seurataan ilmiöitä, ihastellaan luonnon kauneutta sekä keskustellaan eri vuodenaikoihin liittyvistä juhlista ja perinteistä. Päiväkodin arkeen otetaan luontevasti mukaan vuodenaikoihin liittyviä lauluja, loruja sekä värimaailmaa. Syksyisin lasten kanssa esimerkiksi pohditaan, miksi puiden lehdet tippuvat tai miksi niiden väri vaihtuu. Keväällä luonnon herätessä bongaillaan ensimmäisiä voikukkia, puiden silmuja, perhosia ja lintuja. Muutamit tutkimukseen osallistuneet kertoivat hyödyntävänsä työssään myös Luontoliitolta saamiaan kevätseurantakortteja.

Syksyllähän luonnostaan tulee se värikkyys ja pudonneet lehdet ja sitte taas keväällä ehkä enemmän joku leskenlehti -- Ja sit talvella taas tietysti kaikki ensilumet ja kaikki on aina jotenki lapsista yhtä ihmeellistä. (H7)

Käyään säännöllisesti tuossa lähipurolla kattomassa, et millon se rupee sit jäätämään ja näin et sitä tutkitaan. (H2)

Ympäristöstä oppiminen tapahtuu tutkimalla luontoa eri keinoin. Päiväkodissa hyödynnetään erilaisia tutkimusvälineitä, kuten luuppeja, suurennuslaseja sekä kiikareita. Tutkimusvälineiden avulla lasten kanssa on tutkittu esimerkiksi samalta, vettä ja lehden syitä. Hyönteispurkin avulla tutkitaan luonnosta kerättyjä hyönteisiä. Talvella pohditaan miksi ja mitä lumelle tapahtuu eri lämpötiloissa. Päiväkodissa toteutetaan lumen sulamiseen liittyviä kokeita. Lumen sulaessa sieltä voi paljastua asioita, joita on mielenkiintoista tutkia tarkemmin. Lumen lisäksi jää nähtiin ympäristökasvatuksessa lapsia kiehtovana elementtinä. Haastatellut kertoivat päiväkodin arjessa tutkineensa jäätä kuumalla vedellä sulattamalla sekä jäädyttäneensä leluja ja värikkäitä jäätimantteja.

Lunta voi tutkia, kuinka likaista se on, kannattaako sitä syödä. (H4)

Haastatellut kuvailivat lasten luontaista kiinnostusta eläimiä ja hyönteisiä kohtaan. Päiväkodissa lapset ovat kiinnittäneet huomiota eri aistein esimerkiksi oraviin, jäniksiin, muurahaisiin sekä ampiaisiin. Metsäretkellä lintujen laulun kuunteleminen on kiinnostavaa, kun taas maastossa liikkuvat jänikset ovat kuin katseen vangitsijoita. Luonnossa eläinten jättämien jälkien etsiminen koettiin mielenkiintoiseksi toiminnaksi, jonka vuoksi lapsille on järjestetty myös eläinten jälkisuunnistusta. Päiväkodin arjessa lasten kanssa pohditaan, miten eläimet käyttäytyvät eri vuodenaikoina, missä ne asuvat ja miten ne ääntelevät. Yhden haastatellun kokemusten mukaan usein nuorempien lasten kanssa harjoitellaan maatilän eläimiä ääntelemällä, kun taas vanhempien lasten tietämystä laajennetaan dinosauruksiin sekä metsän eläimiin ja hyönteisiin.

Päiväkodissa pohditaan mitä eläimet syövät sekä mitä eläinperäisiä tuotteita voidaan ruoan valmistuksessa käyttää. Onki- ja pilkkiretkillä lapset ovat saaneet omakohtaisen kokemuksen kalastuksesta, jonka kautta he ovat huomanneet, miten luonnosta voi itse hankkia ruokaa. Luontoon kuuluu toisaalta myös eläi-

miä, jotka ihminen voi kokea epämiellyttävänä, kuten rottia. Tuloksissa nousi esille, että päiväkodin arjessa lapset leikkivät omaehtoisesti eläinhahmoilla sekä eläinroolileikkejä. Eläinaiheiset ohjatut leikit, kuten Karhu nukkuu -leikki, ovat myös osa päiväkodin toimintaa, jonka kautta voidaan pohtia mitkä ja miksi eläimet nukkuvat talviunta. Muutamat tutkimukseen osallistuneet kertoivat hyödyntäneensä työssään hyönteishotellia sekä etsineensä tietoa hyönteisistä aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta.

Kun oli ykski kärpänen jossain ikkunassa niin meilläkin kaikki lapset liimaantu siihen, et aah, se on tuolla jossain välissä. (H6)

Päiväkodin arjessa ihmetellään, keskustellaan ja tutkitaan ympäristön kasvillisuutta. Haastatellut kuvailivat nimenneensä erilaisia kasveja, joista lapset ovat olleet spontaanista kiinnostuneita. Luonnonvaraisessa ympäristössä kiinnostuksen kohteita ovat olleet muun muassa puut, lehdet, sammaleet ja naava, joista on etsitty tarkempaa tietoa esimerkiksi internetin avulla. Lapsia kiehtovat usein sienet, jotka esiintyvät myös päiväkodin useissa lauluissa ja loruissa. Yksi tutkimukseen osallistunut kertoi hyödyntäneensä lapsiryhmässä kehitettyä niin sanottua puskapassia. Kyseisestä kirjasesta löytyy erilaisia luontoon kuuluvia asioita kuvin, kuten havunneulanen ja kivi, joita on etsitty metsäretkellä yhdessä.

Lapsi jäi ihmettelemään et miksi tuon puun alaosa on vihreä, se näytti sammaleelta -- Me aika useesti tarkistetaan sit asioita, jos me ei tiedetä jotakin mitä siinä lapsilla tulee kysymyksiä niin sit me tarkistetaan tabletilta, me googletetaan, että mitähän toi nyt ois voinu sit olla. (H4)

Lapset ovat innokkaita tutkimaan erilaisia luonnon tapahtumia, esimerkiksi onko puu kaatunut myrskyn vai lahoamisen seurauksena. Metsässä laho puu voi olla mielenkiintoinen tutkimuskohde, koska se on pehmeä ja täynnä koloja. Turvallisuuden näkökulmasta koettiin kuitenkin tärkeäksi, että lahot puut poistetaan päiväkodin pihapiiristä. Turvallisuus nousi muiltakin osin esille ympäristökasvatuksen sisällöissä. Lapset oppivat esimerkiksi nopeasti, ettei myrkkysieniin saa koskea ja mitä marjoja on turvallisista syödä. Päiväkodissa lapset huomaavat aikuisen opastuksella, miten luonnosta kerättyjä marjoja ja sieniä voidaan hyödyntää ruoanvalmistuksessa. Haastateltujen mukaan lapsille on ollut myös mukava opettaa miten kukkia ja syötäviä kasveja voi itse kasvattaa. Äitienpäivä-

kukkien ohella päiväkodissa on kasvatettu erilaisia yrttejä ja raeruohoa. Yksi tutkimukseen osallistunut kertoi, että aiemmin kasvatetuista kukista on kerätty siemenet talteen myös seuraavaa kevättä varten.

Paljonhan ollaan syöty niitä marjoja mitä sieltä löytyy ja juteltu tietysti mitä ei saa syödä, että on niitä kielonmarjoja tai muita myrkyanmarjoja mihin ei saa koskea ja selittää myös sitäkin. (H6)

Tulosten mukaan luonnonvaraisen ympäristön ohella oppimista tapahtuu myös rakennetusta ympäristöstä. Haastatellut kuvailivat tutustuneensa lasten kanssa rakennusten yksityiskohtiin, perehtymällä historiaan sekä kiinnittäneensä huomiota kaduilla tapahtuvaan liikenteeseen. Päiväkodin retkillä lapset ovat erityisesti kiinnittäneet huomiota vastaantuleviin ihmisiin, ohimeneviin autoihin sekä asuintalojen pihamailla sijaitseviin tavaroihin. Rakennetussa ympäristössä lasten kanssa on pohdittu muotoja, värejä sekä taloista ja autojen rekisterikilvistä löytyviä numeroita ja kirjaimia.

Oon huomannu, et rakennuksiin lapset jonkun verran kiinnittää, osa saattaa kysyä, että mikähän rakennus toi on ja just viimeks kun mentiin puistoon niin joku kysy, että onkohan noillakin tuolla alakerassa sauna, kun mentiin jonkun talon ohi. (H7)

Miltei kaikki haastatellut nostivat esille rakennetussa ympäristössä liikennekasvatuksen merkityksen. Päiväkodissa opetellaan liikennesääntöjä tutustumalla erilaisiin liikennemerkkeihin sekä pohtimalla miten kävelijät, autoilijat ja pyöräilijät käyttäytyvät liikenteessä oikein. Retkillä on harjoiteltu tien reunassa kävelyä, suojielle pysähtymistä sekä miten muut liikkujat otetaan huomioon. Retkikohteen kävelymatkaa halutaankin hyödyntää näiden tärkeiden taitojen opetteluksa. Päiväkodin arjessa on myös keskusteltu ympäristön turvallisuuskäytänteistä. Lasten kanssa on hyvä harjoitella esimerkiksi hätäpoistumistieopasteiden merkitystä. Lisäksi kauppa toimii hyvänä oppimisympäristönä, jossa voidaan harjoitella ostosten punnitsemista sekä kassalla toimimista. Kaupassa lasten kanssa on tärkeä keskustella siitä, että tiettyä tuotetta varten tarvitaan esimerkiksi monen ihmisen työpanos, ennen kuin se kaupan hyllylle saapuu. Tulosten perusteella lasten kanssa halutaankin pohtia, mitä ympäristö vaatii ympärilleen, että se voi toimia.

Mietitään se, että kun suojatielle mennään niin saatko painella siitä vaan niinkun suin päin sukkelaan näin vai kannattaako ehkä vähän vilkasta, että tulee autoja -- Ja se että minkä takia vaikka kävelään jalkakäytävän toisella puolella eikä sillei ässänä mutkitellen, että huomioidaan myös niinku muut ihmiset, että ei pelkästään ole vain minä ja minun maailma vaan on myös niinkun minä ja muut. (H8)

6.3 Toimiminen ympäristön puolesta

Ympäristökasvatuksessa kunnioitus nostettiin tärkeäksi arvoksi, jota useat tutkimukseen osallistuneet haluavat omassa työssään korostaa. Päiväkodissa lapsille pyritään opettamaan, ettei mikään ole itsestään selvää, vaan kaikkea pitää huolta ja hoivata. Haastatellut kuvailivat omalla työllään olevan merkitystä siihen, että lapset oppisivat jo pienestä pitäen kunnioittamaan ympäristöä kokonaisuudessaan. Ihmisten, tilojen, tavaroiden ja ruoan kunnioitus ovat osa päiväkodin arkea. Lasten kanssa keskustellaan, millä tavoin leluja käsitellään, leikeissä niitä ei heitetä maahan, vaan niillä leikitään käyttötarkoituksen mukaisesti. Askarteluhetkillä omaa ja muiden tekemiä taideteoksia kunnioitetaan laittamalla ne esille tai niille tarkoitettuun kansioon. Lapsia pyritään ohjaamaan niin, ettei paperiin piirrettäisi vain yhtä viivaa ja heitettäisi sen jälkeen pois. Rakennetuissa ympäristöissä, kuten leikkipuistoissa, leikkivälineitä käsitellään niin, että ne pysyvät ehjinä ja siisteinä kaikille niillä leikkiville. Yksi tutkimukseen osallistunut korosti lisäksi kirjojen kunnioitusta ja sitä, ettei aina tarvitse ostaa omaa, vaan voi myös lainata.

Mun mielestä niinku täällä elämässä ois niinku kaikki paljon paremmin, kun me kunnioitettas niinku kaikkea, me kunnioitettas toisiamme, me kunnioitettas luontoa, me kunnioitettas eläimiä ja kohdeltais kaikkia kauniisti. (H1)

Luonnon kunnioitus nousi monissa haastateltujen esimerkeissä esille, joissa aikuisella koettiin olevan tärkeä rooli mallioppimisessa. Päiväkodissa keskustellaan vastuullisesta retkeilystä, jossa yhdessä pohditaan, missä ja miten luonnossa saa liikkua sekä mitä luonnossa saa tai ei saa tehdä. Lasten kanssa keskustellaan myös siitä, millä tavoin luonnon kasveja sekä eläimiä kohdellaan kunnioitettavasti. Metsäretkellä aikuisen tehtävänä on näyttää mallia, miten luonnonmateriaaleja kerätään maasta eikä esimerkiksi elävistä puista. Päiväko-

din arjessa koettiin lisäksi tärkeäksi, että lasten ei-toivottuun käytökseen luontoa kohtaan puututtaisiin ja ohjattaisiin perustelujen kautta kunnioittavampiin toimintatapoihin.

Mun vakio-opetus lapsille on se, että sammalta ei hirveesti revittäisi irti, koska mä aina kerron miten kauan se kestää, kun se kasvaa takaisin. (H7)

Vastuullisuus ruokaan liittyen koetaan tulosten mukaan päiväkodissa tärkeäksi. Jo pienestä pitäen lapset pyritään ottamaan mukaan ruoan annosteluun sekä samalla pohtimaan yhdessä aikuisen kanssa millainen annos on itselle sopivan kokoinen juuri siinä hetkessä. Mieluummin aloitetaan pienestä ruoka-annoksesta ja otetaan ruokaa lapsen halutessa myöhemmin lisää. Aikuisen tehtävänä on keskustella sekä perustella, miksi ruokahävikkiä pyritään välttämään. Yksi keino haastateltujen kokemusten mukaan on ottaa lapset mukaan biojätteen lajitteluun, jolloin hävikki näyttäytyy konkreettisempänä.

Mä ainakin aina aloitan siitä pienestä annoksesta ja sanon aina sitä lapsille, että sitä saa sitten lisää, jos haluaa. Että on tärkeää, että sitä ei heitetä pois kuitenkaan. (H4)

Haastateltujen mukaan kierrättäminen näkyy päiväkodin arjessa päivittäin. Yhdessä lasten kanssa pohditaan, miten ympäristöä ja erityisesti luontoa voi suojella ja pitää siitä omalla toiminnallaan huolta. Jätteiden oikeaoppinen kierrättäminen koettiin olevan yksi keskeisimmistä keinoista suojella luontoa. Nykyisin laajamittaiseen kierrättämiseen on hyvät mahdollisuudet, johon lapset pääsevät päiväkodin arjessa konkreettisesti itse osallistumaan ainakin joltakin osin. Päiväkodissa käsien pesemisen jälkeen lapset ohjataan laittamaan itse käsipyyhepaperit roskakoriin sekä ruokailuissa ruokajäte biojäteastiaan. Lasten kanssa harjoitellaan muidenkin jätteiden lajittelua niihin tarkoitettuihin oikeisiin jäteastioihin.

Muutamit tutkimukseen osallistuneet mainitsivat erityisesti esikoulu-ikäisten lapsiryhmän panostaneen kierrättämiseen lajittelemalla jätteitä ja toimittamalla ne kierrätyspisteelle itse. Lapset ovat luontaisesti havainnoineet sekä ihmetelleet roskaa, jolloin on ollut hyvä mahdollisuus pysähtyä pohtimaan kuuluvatko

roskat luontoon. Retkillä lapset ovat olleet innokkaita keräämään roskia pois eri ympäristöistä. Haastatellut kertoivat aiemmista hyvistä kierrättämiseen liittyvistä kokemuksista. Näistä esimerkkeinä olivat kierrätysolympialaiset, kierrätysviikot sekä Keski-Suomessa jätteenkäsittelyalalla toimivalta Mustankorkea Oy:ltä saadut lasten ikätasoisesti kuvitetut opaskirjat. Anssu-niminen peikko on lisäksi vierailut päiväkodissa aiemmin vuosittain kertomassa lapsille kierrättämisestä.

Monesti lapset vaikka just sanoo, et hei tuolla on joku pahvimuki tai limsatölkki tai joku tällei, et sit silleen et kuuluuko se luontoon, no ei kuulu. Ja sit ollaan tehty ihan sitäkin, et meillä on pussit mukana ja me ollaan kerätty niitä roskia ja tuotu sitte roskikseen. (H2)

Kestävät hankinnat sekä tavaroiden ja lelujen kierrättäminen nousivat tuloksissa esille. Päiväkodin hankintoja pohtiessa pyritään ottamaan huomioon niiden eettisyys sekä kertakäyttötavaran välttäminen. Yksi tutkimukseen osallistunut koki harmilliseksi nykypäivän kulttuurin, jossa tavaran rikkoutuessa ostetaan uusi heti sen tilalle. Olisikin tärkeä pohtia lasten kanssa, miten rikkoutuneita tavaroita voitaisiin uudelleen hyödyntää. Päiväkodissa leluja pyritään korjaamaan sekä kierrättämään lapsiryhmien välillä mahdollisuuksien mukaan. Lasten kanssa pohditaan yhdessä, voisiko leluja myös itse suunnitella ja rakentaa. Yksi haastateltu nosti esille, miten päiväkodissa voidaan kertoa kirpputorin mahdollisuuksista sekä perheessä vaatteiden hyötykäytöstä isoilta sisaruksilta pienemmille.

Varhaiskasvattajat voivat omalla esimerkillään toimia kestävän elämäntavan periaatteiden mukaisesti ompelemalla vanhoista verhokankaista nukun vaatteita tai pöytäliinoja. Turhan tulostamisen välttäminen ja kaksipuolisen tulostusmahdollisuuden hyödyntäminen ovat tulosten mukaan arkisia kestäviä valintoja. Päiväkodissa kierrätysmateriaaleja pyritään käyttämään askarteluhetkillä monipuolisesti sekä niistä voidaan tehdä myös liikuntavälineitä, kuten häntäpalloja. Sanomalehdet, maitopurkit, pahvit, kananmunakennot sekä viilipurkit ovat haastateltujen kokemusten mukaan päiväkodissa helposti hyödynnettävissä. Askartelussa kiinnittämään huomiota siihen, ettei ostetuista materiaaleista tulisi turhaa hävikkiä. Lapsia ohjataan esimerkiksi leikkaamaan ympyrä paperin reunasta eikä sen keskeltä sekä piirtämään paperin molemmille puolille.

Just se, että kaikki hankinnat ja asiat mitä täällä tehdään, et ne ois niinkun kirjaimellisesti kestäviä, että ei sitä semmosta kertakäyttökamaa. (H6)

Tämmönen kauhee kulutus niinku nykypäivän kulutus mikä et jotenki niinku lapsetkin vaan aina ajattelee, et se meni rikki, että haetaan kaupasta uus. Et jotenki tavallaa niiku semmosen vanhan ajan palauttaminen, et aina ei ole leluja saanu vaikka kaupasta, et niitä voi itse miettiä, et miten me voitais itse ulkona tehdä jotakin leikkivälineitä millä me leikitään. (H3)

Tuloksissa veden sekä sähkön kulutus nousi yhtenä teemana esille. Päiväkoissa lasten kanssa pohditaan mikä on sopiva määrä saippuaa sekä miten pitkään käsiä on tarvetta vesihanalla pestä. Vettä ei tuhleta turhaan, vaan kädet pestään kunnolla, jonka jälkeen hana suljetaan. Myös vessassa käymisessä aikuisen ohjaus koettiin tärkeäksi, jotta lapsi oppii painamaan vesihuuhtelua vain tarvittavan määrän. Veden säästämistä edesauttaa jo useissa päiväkoissa löytyvät liiketunnistimella toimivat vesihanat. Lapsia ohjataan myös käsienpesutilanteissa ottamaan yksi käsipyyhepaperi kerrallaan. Muutamat tutkimukseen osallistuneet kertoivat työssään panostaneensa veden säästämisen lisäksi sähkön maltilliseen kulutukseen. Sisätiloissa valot sammutetaan, jos huoneesta poistutaan, kuivauskaappiin laitetaan ainoastaan kosteat vaatteet sekä pesukone laitetaan päälle vasta, kun se on täynnä pyykkiä.

Ylipäättään semmonen, että mitään valoja ei nyt rämpyteltäisi ja jos ei olla tilassa ja tilasta lähdetään niin valot sammutetaan. -- Ja paperia kun otetaan niin käsipyyhkeitä se yksi yleensä riittää ja jos ei riitä niin toinen, mutta ei mitenkään kilotolkulla niitäkään. (H3)

Peset siinä pyykkiä niin sä laitat sinne koneeseen niinku vähän enemmän kuitenkin ku se kaks ruokalappua. (H8)

7 Pohdinta

7.1 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tuloksista käy ilmi millaista ympäristökasvatusta varhaiskasvatuksessa toteutetaan sekä millaisia menetelmiä ja toteutustapoja lapsiryhmien arjessa on käytössä. Johtopäätöksissä tarkastelen näitä tutkimustuloksia teorian vuoropuhelussa. Analyysivaiheessa hyödynnetty Palmerin puumalli sitoo tu-

lokset ympäristökasvatuksen teoriaan. Esittelen tekemiäni johtopäätöksiä tulosten tavoin puumallin jaottelun avulla, jotka ovat oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta. Palmer painottaa, että onnistuneessa ympäristökasvatuksessa opitaan kaikilla edellä mainituilla tavoilla mieluiten samanaikaisesti ja tasavertaisesti (Cantell ym. 2020, 117).

Oppiminen ympäristössä haastaa varhaiskasvatuksen pohtimaan missä ja millaisissa ympäristöissä lapsen kasvu sekä kehitys päiväkodin arjessa tapahtuu (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 25). Tutkimustulosten perusteella varhaiskasvatuksessa hyödynnetään päiväkotia, sen piha-aluetta ja lähiympäristöä monipuolisesti. Retkeily lähialueella on säännöllistä, mikä nähdään olevan lapsille tärkeää. Parikka-Nihtin ja Suomelan (2014, 37) mukaan oppimisympäristöksi tuleekin laajentaa lähiympäristö, jolla lapsi niin sanotusti saa mahdollisuuden liittyä ympäröivään yhteiskuntaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan, että oppimisympäristöjä ovat päiväkodin lisäksi luonto, pihat, leikkipuistot sekä muut rakennetut ympäristöt (Opetushallitus 2018, 33). Tuloksiin pohjaten päiväkodin aitojen ulkopuolella lapsia odottaa kuin toinen maailma, joka luo ympäristökasvatukselle monia mahdollisuuksia. Varhaiskasvattaja toimii tärkeänä mahdollistajana sekä mallina, joka innostaa ja kannustaa eri ympäristöissä monipuoliseen toimintaan.

Tulosten pohjalta voi todeta, että varhaiskasvatuksessa luontokeskeisyys koetaan tärkeäksi arvoksi. Metsäretket ovat muita retkiä säännöllisempiä, johon osaltaan nähdään vaikuttavan luonnon läheisyys sekä sen useat positiiviset vaikutukset. Raittila (2017, 216) korostaa, että ympäristössä oppimisessa tulee muistaa luonnonympäristön lisäksi yhtä hyvin rakennettu ympäristö. Tutkimustulosten perusteella rakennetun ympäristön osuus jää ympäristökasvatuksen sisällöissä vähemmälle huomiolle. Päiväkodista kävelymatkan päässä olevalla lähialueella retkeillään enemmän, kun taas kauemmissa retkikohteissa, kuten museossa tai teatterissa vierailaan lasten kanssa harvoin. Toisaalta kauempien retkikohteiden ja kulttuurin vähyys voi johtua koronaviruspandemian aiheuttamasta poikkeusolosuhteesta, koska turvallisuus rajaa eri ympäristöjen käytön mahdollisuuksia. Tulosten myötä herää kuitenkin kysymys, millainen rooli rakennetulla ympäristöllä on varhaiskasvatuksessa.

Ympäristökasvatus nähdään tutkimustulosten perusteella päiväkodin perusarvena. Ympäristöissä lasten kanssa ihmetellään, ihastellaan ja iloitaan yhdessä onnistumisista, joista Parikka-Nihdin ja Suomelan (2014, 12) mukaan ympäristökasvatus voikin alkaa. Tässä vaiheessa tärkeintä on ympäristössä olevien asioiden tietoisiksi tuleminen, uteliaisuus ja henkilökohtaiset havainnot (Turja 2017, 189). Tuloksissa käy ilmi, että luonnossa lasten kanssa pysähdytään ja aistitaan ympäristöä eri aistein. Ympäristössä oppimisessa korostuu hetkessä eläminen ja spontaanisuus. Lapset nauttivat erityisesti ympäristön mahdollistamista materiaaleista, mikä rikastaa Parikka-Nihdin ja Suomelan (2014, 26) mukaan lasten luovuutta. Tulosten pohjalta varhaiskasvatuksessa voidaan nähdä toiminnallisuuden painotus sekä toiminnan projektimaisuus. Metsäretkellä lasten kanssa esimerkiksi kerätään marjoja ja hyödynnetään niitä leivonnassa myöhemmin, missä näkyy toiminnan jatkumo. Lapset oppivat varhaiskasvattajien mallin avulla, miten erilaisia luonnon materiaaleja voidaan käyttää ruoanvalmistukseen, leikkeihin ja askarteluihin.

Tulokset osoittivat, että taidekasvatus liittyy päiväkodissa vahvasti ympäristökasvatukseen. Lasten oppimista tapahtuu kädentaitojen, musiikin, kirjallisuuden ja draaman keinoin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan nämä ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja hahmottaa ja kokea maailmaa innostavalla tavalla (Opetushallitus 2018, 43). Tuloksista käy ilmi, että taidekasvatusta toteutetaan päiväkodin sisätiloissa sekä luonnossa. Kuvallinen ja musiikillinen ilmaisu liittyy usein vahvasti ympäristökasvatuksen osa-alueisiin, kuten vuodenaikoihin ja eläimiin. Päiväkodin arjessa draama ja sanallinen ilmaisu jäävät vähemmälle huomiolle.

Kronqvistin (2017, 27) mukaan varhaiskasvatuksessa pedagogiikan tulisi painottaa leikillisen ympäristön luomiseen, jossa kasvattaja on sisäistänyt leikin ja oppimisen tiiviin yhteyden. Tutkimustuloksissa leikin merkitys nousee esille, jossa erityisesti luonnon koetaan monipuolisena oppimisympäristönä ruokkivan mielikuvitusta ja luovuutta. Luonnossa lapset eivät kaipaa leluja, vaan mielikuvitusta hyödynnetään metsässä leikkiessä muilla tavoin laajasti esimerkiksi majojen rakentamisessa ja roolileikeissä. Leikkiminen ilman leluja saakin keksimään uusia ideoita saatavilla olevista materiaaleista (Parikka-Nihti ja Suomela 2014,

44). Leikin ohella varhaiskasvatuksessa liikutaan eri ympäristöissä. Tulosten perusteella metsässä nähdään monipuolisia mahdollisuuksia liikkumiseen, kun taas leikkipuistot koetaan olevan rakennettu juuri lasten tarpeita ajatellen. Eri ympäristöissä liikutaan vuodenaikoihin liittyvien liikuntalajien mukaisesti. Tulosten perusteella erityisesti talveen liittyvät liikuntalajit, kuten hiihto, luistelu ja pulkkamäki, ovat tärkeä osa varhaiskasvatuksen toimintaa.

Oppiminen ympäristöstä painottaa tiedon hankkimista sekä empiiristä ympäristön tutkimista, joiden avulla lapset oppivat ymmärtämään sekä jäsentämään ilmiöitä (Raittila 2017, 218). Haastateltujen kuvailujen perusteella pienet lapset ovat luonnostaan innokkaita tutkijoita ja ihmettelijöitä. Turjan (2017, 178) mukaan tutkiva lapsi onkin tiedonhaluinen ja utelias, jonka tutkimuksen kohteena ovat hän itse, muut ihmiset, luonnonympäristö ja ihmisen rakentama ympäristö. Tuloksissa nousevat esille kaikki edellä mainitut oppimisympäristöt, mutta luonto ympäristönä korostuu kiinnostavan lapsia luontaisesti tutkimiseen. Ympäristöissä lasten kanssa havainnoidaan, pohditaan sekä etsitään tietoa erilaisten kanavien, kuten kirjallisuuden ja internetin avulla.

Vuodenajat tarjoavat monia mahdollisuuksia ympäristöstä oppimiseen. Varhaislapsuuden ympäristökasvatukselle luokin selkeän rungon Suomen ainutlaatuiset vuodenajat ja niihin liittyvien muutosten havainnointi. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26, 180.) Vuodenajat näkyvät tutkimustuloksissa vahvasti, koska kaikki varhaiskasvattajat kuvailevat hyödyntävänsä vuodenaikoja omassa työssään laajasti. Vuodenaikoihin liittyvä tutkiminen painottuu erilaisiin luonnonilmiöihin ja merkkeihin, kuten syksyllä puusta tippuviin lehtiin. Tulosten perusteella vuodenajat ovat lisäksi tärkeä osa päiväkodin juhlaperinteitä, värimaailmaa sekä musiikillista ilmaisua, kuten laulamista ja loruttelua.

Ympäristöstä lapset saavat luontaisia kiinnostuksen kohteita, kuten veden eri muodot (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26). Tutkimustulosten mukaan varhaiskasvatuksessa vettä tutkitaan erilaisten jää- ja lumikokeiden avulla. Raittila (2017, 218) lisää, että varhaiskasvatuksen tulee sisältää mahdollisuuksia tutkia myös eläimiä aistein ja havainnointivälinein. Tuloksista käy ilmi, että lasten kanssa tutkitaan eläimiä, hyönteisiä sekä kasvillisuutta niin aistein kuin tutki-

musvälineiden, kuten suurennuslasien avulla. Päiväkodissa tutkimusvälineillä tutkiminen painottuu kasvillisuuteen ja hyönteisiin. Eläimiä havainnoidaan aistein sekä ne ovat vahvasti läsnä muussa päiväkodin toiminnassa, kuten askarteluissa ja lauluhetkillä. Kasvillisuuden osalta turvallisuusnäkökulma koetaan tärkeäksi, jotta lapsille kasvaa ymmärrys esimerkiksi siitä, mitä marjoja metsässä on turvallista syödä. Tuomaalan ja Myyryläisen (2002, 118) mukaan lapsille onkin hyvä opettaa, ettei kaikkea voi maistaa vaan varmaan tunnistamiseen tulee panostaa.

Varhaiskasvatuksessa rakennettu ympäristö sekä kulttuuriympäristö jäävät pienemmälle huomiolle luontotieteisiin suuntautuvan tutkivan toiminnan painotuksen vuoksi. Näin ei saisi olla, koska rakennettu ympäristö ja kulttuuriympäristö ovat yhtä tärkeitä ja kiinnostavia tutkimuskohteita. (Raittila 2017, 218.) Tulosten perusteella voidaan nähdä vastaavia viitteitä eri ympäristöjen hyödyntämisessä. Lasten kanssa retkeillään rakennettuihin ympäristöihin, mutta useinkaan varsinaisena tavoitteena ei ole tutkiminen. Eniten rakennetuista ympäristöistä hyödynnetään kirjastoa sekä liikuntaan liittyviä paikkoja, kuten leikkipuistoja ja liikuntakenttiä.

Kaupunkiympäristössä lasten kanssa tutustutaan arkkitehtuuriin ja liikenteseen, mikä on Raittilan (2017, 217) mukaan yksi kasvattajien merkittävästä tehtävästä varhaiskasvatuksessa. Rakennetusta ympäristöstä oppiminen kohdistuu suurilta osin liikennekasvatukseen, jossa pohditaan toisten kunnioittamista, liikennesääntöjä sekä -merkkejä. Varhaiskasvatuksessa lasten kanssa kävelyn merkitys nousee tuloksissa esille vaihtelevasti. Mielestäni ympäristöihin tutustumisessa ei voida nähdä ainoastaan retkikohdetta, vaan myös kävelymatkan merkitystä tulee korostaa. Haastatellut nostivat esiin oivaltavaa pohdintaa siitä, miten retkillä kävelymatka tulisi olla kasvattajille enemmän tietoista toimintaa. Tulosten mukaan päiväkodissa pohditaan liikenteen lisäksi turvallisuuteen liittyviä käytäntöjä sekä sitä, miten kaupassa ja kirjastossa tulee toimia yleisten toimintaohjeiden mukaisesti.

Tulosten perusteella yhtenä suurimpana ympäristökasvatuksen arvona voidaan pitää kunnioitusta, mikä liittyy vahvasti ympäristön puolesta toimimiseen. Ympä-

ristökasvatus onkin ytimeltään juuri arvokasvatusta. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää, että lapset saavat kokemuksen reilusta ja kaikkia kunnioittavasta elämäntavasta. (Raittila 2017, 211–212.) Kunnioitus nähdään päiväkodin arjessa kokonaisvaltaisena, joka koskee niin ihmisiä, päiväkotia, luontoa ja rakennettua ympäristöä. Lapsille kerrotaan luonnon materiaalien oikeaoppisesta keräämisestä sekä eläinten kunnioittamisesta. Vastuulliseen retkeilyyn halutaan panostaa, jotta lapset ymmärtäisivät roskaamattomuuden merkityksen luonnon kannalta. Varhaiskasvattajat kokivat tärkeäksi, että päiväkodissa lapset oppivat arvostamaan tavaroita, leikkivälineitä sekä taideteoksia.

Raittilan (2017, 210) määritelmän mukaan ympäristökasvatuksen tavoitteena on antaa lapsille edellytykset toimia yhteiskunnan ympäristötietoisena kansalaisena arkisten keinojen avulla. Tulosten pohjalta näitä keinoja ovat esimerkiksi kierrättäminen sekä energian säästäminen, jotka myös Parikka-Nihti ja Suomela (2014, 35) nostavat esille. Päiväkodin arjessa lapset ovat mukana jätteiden lajittelussa, erityisesti ruokailuun liittyvissä tilanteissa. Ruokaan liittyvä vastuullisuus, kuten biojätteen minimointi, ovat ympäristökasvatukseen liittyviä tärkeitä tavoitteita. Parikka-Nihti ja Suomelan (2014, 44) mukaan vastuullinen kuluttaminen voi olla lisäksi lelujen kierrättämistä, itse tekemistä sekä tavaroista huolehtimista. Tulosten perusteella leluja pyritään kierrättämään lapsiryhmien välillä sekä leikeissä panostetaan lelujen oikeanlaiseen käsittelyyn. Lapset halutaan kasvattaa oman esimerkin ja ohjauksen kautta sähkön ja veden säästämiseen, esimerkiksi sammuttamalla valoja ja pohtimalla käsienpesutilanteissa veden kulutusta. Varhaislapsuudessa ympäristön puolesta toimiminen onkin vahvasti sidoksissa juuri mallioppimiseen (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26).

Tulosten perusteella päiväkodissa halutaan panostaa ympäristöystävällisiin hankintoihin, mikä on Parikka-Nihti ja Suomelan (2014, 35) mukaan yksi hyvä esimerkki ympäristön puolesta toimimisesta. Päiväkodissa kiinnitetään huomiota kestäviin hankintoihin, jotka ovat myös eettisesti perusteltuja. Ostetuissa askartelumateriaaleissa pyritään minimoimaan turhan hävikin syntymistä. Kierrätysmateriaaleja käytetään monipuolisesti niin liikuntavälineiden kuin askarteluiden materiaaleina. Askarteluissa voidaankin pohtia, miten materiaale-

ja voidaan käyttää säästeliäästi tai uuden sijaan hyödyntää kierrätys- ja jätemateriaaleja (Turja 2017, 200).

Opinnäytetyön tuloksissa ympäristökasvatuksen sisällöt kohdistuivat laajasti jokaiseen Palmerin puumallin elementtiin. Haastateltujen päiväkodeissa ympäristökasvatuksen toteuttamisen voi tästä syystä todeta olevan monipuolista. Säännöllisyys nousee tuloksista esille useiden päivittäisten arjen keinojen, kuten kierrättämisen kautta. Päiväkodin arjessa lasten kanssa myös retkeillään viikoittain monipuolisesti lähiympäristöön. Tutkimustulosten perusteella ympäristökasvatuksen sisällöt kietoutuvat vahvimmin luonnon ympärille. Tulosten pohjalta voi sanoa, että ympäristökasvatus on tärkeä ja näkyvä osa varhaiskasvatusta.

7.2 Tavoitteiden ja menetelmävalintojen arviointi

Ympäristökasvatus nostetaan yhä selvemmin esiin suomalaisen varhaiskasvatuksen ohjeistuksissa, ja se nähdään yhtenä tärkeänä osana varhaislapsuutta. Tämän vuoksi koen opinnäytetyöni merkitykselliseksi ja ajankohtaiseksi tutkimukseksi varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuoda varhaiskasvattajien arvokas ääni esiin ympäristökasvatuksen toteuttamisesta päiväkotien arjessa. Päädyin rajaamaan opinnäytetyön kohderyhmän niihin henkilöihin, joilla oli varhaiskasvatustyöstä käytännön kokemus sekä vaadittava koulutus. Kohderyhmäksi valitsin erityisesti koulutuksen perusteella varhaiskasvatuksen opettajat ja varhaiskasvatuksen lastenhoitajat. Rajasin ryhmäavustajat opinnäytetyön ulkopuolelle kuntien vaihtelevien työkelpoisuusvaatimusten vuoksi.

Opinnäytetyöprosessin aikana koin tärkeäksi vaiheeksi tutkimukseen osallistuneiden etsimisen. Panostin sopivien haastateltavien löytämiseen viemällä päiväkodeille opinnäytetyötä avaavan saatekirjeen, minkä toivoin innostavan varhaiskasvattajat osallistumaan mukaan. Korostin kirjeessä aiheen ajankohtaisuutta sekä haastateltavien asiantuntijuutta. Koen kirjeiden viemisen henkilökohtaisesti lapsiryhmien henkilöstölle edesauttaneen halukkuutta osallistumiseen. Paikan päällä pystyin heti kertomaan opinnäytetyöstä lisää sekä vas-

taamaan mieleen tuleviin kysymyksiin. Uskon tämän madaltaneen kynnystä opinnäytetyöhön osallistumisessa.

Opinnäytetyössä asetettujen tutkimuskysymysten avulla sain sen tarkoituksen kannalta merkityksellistä tietoa. Onnistumisen näkökulmasta asetin opinnäytetyölle selkeän tavoitteen sekä panostin huolelliseen suunnitteluun. Huolella tehty teoreettinen viitekehys auttoi opinnäytetyöhön sopivissa menetelmävalinnoissa sekä erityisesti haastattelurunkoa kootessa. Halusin saada haastatteluista mahdollisimman monipuolisia tuomalla haastattelurunkoon ympäristökasvatuksen kannalta oleellisia teemoja. Teemahaastattelun avulla koin mahdollisuuden saada yksityiskohtaisempaa tietoa kuin jollain toisella haastattelumenetelmällä.

Ympäristökasvatuksen teorian avulla ymmärsin esimerkiksi rakennetun ympäristön roolin jäävän usein vähemmälle huomiolle, jonka vuoksi halusin nostaa sen haastattelurungossa luonnonvaraisen ympäristön ohella yhdeksi teemaksi. Ympäristöjen lisäksi halusin keskustella eri vuodenaikoina tapahtuvasta ympäristökasvatuksesta. Vuodenaikoja pohtiessa haastateltavilla oli mahdollisuus palauttaa mieleen eri aikaan tapahtuneita ympäristökasvatuksen sisältöjä. Erilaisien teemojen avulla haastatteluissa olikin mielestäni helpompi keskustella ympäristökasvatuksen eri osa-alueista monipuolisesti.

Yksilöhaastatteluissa varhaiskasvattajat saivat mahdollisuuden kertoa omia kokemuksia ja näkemyksiä ympäristökasvatuksen toteuttamisesta. Opinnäytetyön onnistumiseen johdattivat juuri nuo rohkeat varhaiskasvattajat, jotka halusivat tuoda esille arvokasta ja ammatillista ääntään. Ilman heitä opinnäytetyön tavoitteeseen ei olisi ollut mahdollista päästä. Opinnäytetyön aineistonkeruuvaihetta viivästytti harmittavasti koronaviruspandemia, mutta näin jälkikäteen ajatellen se toi minulle lisää aikaa viimeistellä ja pohtia vielä uudemman kerran haastattelurungon toimivuutta.

Opinnäytetyön tulosten avulla voidaan paikallisesti pohtia ympäristökasvatuksen nykytilaa Jyväskylän kahdessa kunnallisessa päiväkodissa. Koen tärkeäksi korostaa sitä, ettei tuloksia voida yleistää koko Jyväskylän varhaiskasvatusta koskeviksi. Tulokset kuvaavat ympäristökasvatuksen toteutumista yksilöllisestä

näkökulmasta, eikä sen avulla voida varmuudella kertoa, miten esimerkiksi toiset varhaiskasvattajat aiheen kokevat. Haastateltaviksi tuleminen oli varhaiskasvattajille täysin vapaaehtoista opinnäytetyön aineistonkeruuvaiheessa. Mielestäni vapaaehtoisuus vaikutti siihen, että haastateltaviksi hakeutuivat mahdollisesti ne henkilöt, jotka ovat ainakin joltakin osin kiinnostuneita ja motivoituneita ympäristökasvatuksen toteuttajia. Tämä voi osaltaan vaikuttaa opinnäytetyössä saatuihin tuloksiin.

Opinnäytetyöhön osallistuneiden varhaiskasvattajien määrä antoi mielestäni luotettavuutta suhteessa tutkimustuloksiin. Kahdeksasta yksilöhaastattelusta kerätty aineisto oli yksilöllistä, koska haastateltavat ja haastattelutilanteet olivat erilaisia. Koen, että haastatteluiden avulla sain kerättyä tutkimuskysymyksiin vastaavaa aineistoa riittävästi. Joiltakin tutkimuksiin osallistuneilta sain ympäristökasvatuksen toteuttamiseen liittyvää yksityiskohtaista ja syvällistä tietoa, kun taas toiset kertoivat näkemyksiään ytimekkäämmin. Aineistonkeruuvaiheessa saatu tutkimusaineisto oli mielestäni laajaa, jonka läpikäyminen oli opinnäytetyöprosessissa työläin vaihe. Analyysimenetelmäksi valittu teoriaohjaava analyysi auttoi tekemään opinnäytetyön kannalta selkeän jäsennyksen, mikä helpotti erityisesti tulosten auki kirjoittamista.

7.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Ruoppilan (1999, 26) mukaan eettiset kysymykset koskevat koko tutkimusprosessia kysymystenasettelusta tutkimuksen kieliasuun saakka. Tutkimuksen etiikassa tutkijan tulee ymmärtää tutkimuskohdetta sekä kunnioittaa tutkittavien intimitteettiä. Tutkimuksessa on huomioitava myös vallankäyttö, koska tutkijan valta näkyy tutkimuksen aiheen valinnassa, havaintojen tulkinnessa ja tutkimuksen tiedottamisessa. (Ruoppila 1999, 26.) Tuomi ja Sarajärvi (2013, 132) painottavat tutkijan eettisten ratkaisujen sekä tutkimuksen uskottavuuden kulkevan käsi kädessä. Tutkijalla itsellään on vastuu hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta, vilpittömyydestä ja tutkimuksen rehellisyydestä (Tuomi ja Sarajärvi 2013, 133).

Koin eettisiä kysymyksiä pohtiessa tärkeäksi oman perehtyneisyyden tutkittavaan aiheeseen sekä tutkimusmenetelmiin jo opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa. Monipuolisesti eri lähteistä kerättyyn teoreettiseen viitekehykseen pohjaten rakensin tutkimusprosessin kannalta hyvät askelmerkit kohti valmista opinnäytetyötä. Riittävä oma tietoisuus ympäristökasvatuksesta takasi sen, että haastatteluissa keskusteltiin opinnäytetyön tavoitteen kannalta merkityksellisistä aiheista. Tavoitteen rajaaminen oli lisäksi tärkeää, jotta tuloksissa oli mahdollisuus syventyä ympäristökasvatuksen toteuttamiseen perusteellisesti.

Ruoppilan (1999, 42) mukaan tutkimuksessa on huomioitava tekijänoikeus, kun raportoinnissa viitataan erilaisiin lähteisiin. Koin ympäristökasvatuksesta olevan suhteellisen hyvin teoriakirjallisuutta saatavilla. Tutkimusprosessin aikana pyrin olemaan lähdekriittinen ja suosimaan alkuperäisteoksia. Opinnäytetyössä olen hyödyntänyt kokoelmateoksia, jotka valikoin niiden kirjoittajien asiantuntijuuden mukaan. Teoreettiseen tekstiin viittaaminen oli mielestäni perusteltua heidän asiantuntijuuteen pohjaten.

Eettiset kysymykset nousevat selkeästi esiin opinnäytetyön aineistonkeruuvaiheessa. Opinnäytetyöhön osallistuminen oli varhaiskasvattajille vapaaehtoista, jossa jokainen sai käyttää omaa henkilökohtaista harkintaa. Tutkimukseen osallistuneille varhaiskasvattajille halusin luoda haastattelutilanteista arvostavia, kiireettömiä ja luottamuksellisia. Haastattelutilanteissa panostin vapautuneen ja rennon ilmapiirin luomiseen, johon vaikuttivat erityisesti oma käyttäytyminen sekä haastatteluun liittyvät valinnat.

Opinnäytetyön aineisto kerättiin yksilohaastatteluiden avulla, joissa tutkimukseen osallistuneiden puhetta nauhoitettiin. Kerroin nauhurin käytöstä jo saatekirjeessä, jolloin se ei tullut haastattelutilanteessa yllätyksenä. Aineiston keräämisen jälkeen sen huolellinen säilyttäminen ja haastateltavien anonymiteetin suojaaminen on oleellista. Tutkimusaineiston analysoinnissa sekä käsittelyssä on huolehdittava, ettei aineisto ole ulkopuolisten saatavilla. Tutkittavien anonymiteetti on turvattava tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa. (Ruoppila 1999, 41.) Säilytin haastattelunauhat puhelimesta salasanalla turvattuna aineiston litteroinnin valmistumiseen saakka, jonka jälkeen poistin ne puhelimen muis-

tista kokonaisuudessaan. Tietokoneella kaikki opinnäytetyöhön liittyvät aineistot olivat myös salasanalla turvattuina. Poistin litteroidusta tutkimusaineistosta henkilötiedot siinä vaiheessa, kun tulostin sen paperiversioksi analyysivaihetta varten. Opinnäytetyön valmistuttua hävitin tulostetun tutkimusaineiston paperisilppurilla sekä poistamalla sen lopullisesti myös tietokoneen muistista.

Empiirisessä tutkimuksessa etiikan näkökulmasta tulee huolehtia siitä, ettei yksittäistä henkilöä tunnisteta (Tuomi & Sarajärvi 2013, 22). Anonymisuuden suojaamiseksi haastateltavien nimet sekä muut tunnistamiseen liittyvät tiedot muutetaan (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 17). Turvasin tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetin korvaamalla haastatteluaineistosta henkilökohtaiset tiedot koodein, mitkä esiintyvät tutkimustulosten sitaattien perässä. Tarkistin tuloksiin valitut sitaatit vielä kertaalleen alkuperäisestä tutkimusaineistosta, jotta ne olivat sanatarkkoja varhaiskasvattajien puheen mukaan. Anonymiteetin turvaamiseksi analyysivaiheessa en hyödyntänyt sellaista aineistoa, josta tutkimukseen osallistuneet olisi voitu tunnistaa. Korostin lisäksi jo opinnäytetyön saatekirjeessä varhaiskasvattajille vaitiolovelvollisuuttani.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta tutkimuksen tekijän tulee tunnistaa ja tiedostaa tutkimuskohdetta koskevat asenteet, arvot sekä käsitykset. Laadullista tutkimusta tekevän rikkaus on tutkimuskohteen henkilökohtaisena kokema tärkeys. Henkilökohtaisuudesta ei saa kuitenkaan tulla linssiä, jonka läpi maailmaa tulkitaan sekä katsellaan. (Munter & Tiusanen-Siren 1999, 191.) Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa minulla oli tiettyjä ennako-oletuksia, joista pyrin irrottautumaan. Koin omien ennako-oletusten pohtimisen ja tiedostamisen tärkeäksi, ettei opinnäytetyö ohjautuisi niiden mukaan. Opinnäytetyön luotettavuuden näkökulmasta kiinnitin myös erityistä huomiota tutkimusraportissa riittävän yksityiskohtaiseen kirjaamiseen sen prosessin eri vaiheista.

7.4 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyössä toimin pienimuotoisesti tutkijan roolissa, joka oli tärkeä kokemus osana ammatillista kasvua. Haastattelutilanteissa koin toimineeni ammatillisesti saaden tutkimuksen tavoitteen kannalta merkittävää uutta tietoa. Opinnäytetyössä sain tutustua erilaisiin haastateltaviin, jotka kertoivat arvokkaita,

omia näkemyksiä ja kokemuksia ympäristökasvatuksesta kukin omalla tavallaan. Haastattelutilanteissa koin oleelliseksi luoda vapautuneen sekä rennon ilmapiirin, jolloin tutkimukseen osallistuneiden hetkittäinen epävarmuus väheni. Jotkut kaipasivat minulta enemmän, kun taas toiset keskustelivat aiheesta vaittomasti pitkiäkin aikoja ilman tarkentavia lisäkysymyksiä.

Oma tietoisuus tutkitusta aiheesta laajentui ja syventyi opinnäytetyöprosessin aikana. Kasvanut ymmärrys on saanut pohtimaan ympäristökasvatuksen toteutustapoja käytännössä omassa työssäni aiempaa enemmän. Opinnäytetyön kautta oma innostukseni ympäristökasvatusta kohtaan entisestään kasvoi. Huomasin saaneeni runsaasti uusia ideoita sekä hakeneeni aiheeseen liittyvää inspiraatiota aiempaa enemmän esimerkiksi sosiaalisen median avulla. Opinnäytetyö herätti minut jälleen sen ajatuksen äärelle, miten merkittävää varhaiskasvatustyö on ihmisten, yhteiskunnan sekä koko maailman kannalta. Varhaiskasvattajilla on äärimmäisen tärkeä rooli siinä, annetaanko lapsille mahdollisuus oppia esimerkiksi ympäristövastuullisuuden periaatteita, mitkä kantavat mahdollisesti heidän koko loppuelämänsä.

Opinnäytetyö opetti minulle pitkäjänteisyyttä sekä vankkaa määrätietoisuutta viedä prosessi loppuun saakka. Tutkimusprosessin aikana huomasin, että välillä elämä yllättää eikä kaikkeen voi ennakolta valmistautua. Koronaviruspandemia viivästytti aineistonkeruuvaihetta, mikä aiheutti minussa paikoitellen epätietoisuuden ja epävarmuuden tunteita. Opinnäytetyöprosessi vaati itseltäni sekä joustavuutta että sopeutumiskykyä eteen tulleisiin muuttuviin tilanteisiin. Oma positiivinen asenne ja luottaminen opinnäytetyön valmistumiseen olivat tärkeitä seikkoja, jonka avulla sain lopulta opinnäytetyöni valmiiksi. Opinnäytetyön työstämisen aikana ymmärsin lisäksi suunnitteluvaiheen erityisen merkityksen, joka auttoi minua koko prosessin kaikissa vaiheissa.

7.5 Jatkotutkimusideat

Tutkin omassa opinnäytetyössä ympäristökasvatuksen sisältöjä varhaiskasvattajien kokemusten ja näkemysten kautta. Tulevaisuudessa ympäristökasvatuksen toteuttamista olisi kiinnostavaa tutkia lasten näkökulmasta. Tutkimuksen

kohderymänä lapsilla olisi mahdollisuus esimerkiksi kertoa omin sanoin, mistä asioista he luonnossa ovat nauttineet tai mitä he ovat siellä oppineet. Koen lasten osallisuuden toteutumisen konkreettisella tasolla ympäristökasvatuksessa myös tärkeäksi tutkimuskohteeksi. Lasten ohella kohderymänä voisivat toimia perhepäivähoitajat tai lasten huoltajat.

Ympäristökasvatukseen liittyen olisi hyvä toteuttaa opinnäytetyö, joka keräisi tutkimustuloksia laajemmalla otannalla esimerkiksi sähköisen kyselyn avulla. Tällöin määrällisen tutkimuksen kohderymään valikoituisi suurella todennäköisyydellä myös henkilöitä, jotka eivät välttämättä ole henkilökohtaisesti niin kiinnostuneita ympäristökasvatuksesta. Päiväkodin henkilöstöä tarkemmin pohtiesani olisi lisäksi aiheellista tutkia ympäristökasvatuksen toteuttamiseen vaikuttavia tekijöitä, kuten varhaiskasvattajien omaa luontosuhdetta, koulutusta tai työnantajan ohjeistuksia.

Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista tutkia päiväkotien lähiympäristön vaikutusta ympäristökasvatuksen toteuttamiseen. Opinnäytetyössä voitaisiin esimerkiksi verrata kaupunkiympäristön ja luonnonvaraisen ympäristön lähetyvillä sijaitsevien päiväkotien eroavaisuuksia. Toiminnallisen opinnäytetyön kautta työyhteisössä olisi mahdollisuus kehittää ympäristökasvatuksen osa-alueita, joihin perehdyttäisiin varhaiskasvattajien kanssa tarkemmin. Näitä osa-alueita voisivat olla esimerkiksi kestävä kehitys tai rakennetun ympäristön hyödyntäminen päiväkodin arjessa.

Lähteet

- Cantell, H. 2004. Johdanto. Teoksessa Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy.
- Cantell, H., Aarnio-Linnanvuori, E. & Tani, S. 2020. Ympäristökasvatus – kestävä tulevaisuuden käsikirja. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Cantell, H. & Koskinen, S. 2004. Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä. Teoksessa Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy.
- Estola, E. 1999. Varhaiskasvatus lastentarhanopettajan silmin – narratiiviselämäkerrallinen tutkimus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Helenius, A. & Korhonen, R. 2017. Leikin ensi askeleita. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Digital.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Husa, S. 1999. Diskurssianalyttinen lähestymistapa dokumenttiaineistoon. Teoksessa Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Jyväskylän kaupunki. 2019. Varhaiskasvatussuunnitelma.
- Karikoski, H. & Tiilikka, A. 2017. Eheä kasvunpolku – haaste yhteistyölle. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Digital.
- Kirmanen, T. 1999. Haastattelu lapsen ja aikuisen kohtaamisena – kokemuksia lasten pelkojen tutkimuksesta. Teoksessa Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kronqvist, E-L. 2017. Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Digital.
- Kuusela, K. 2016. Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa: Ympäristökasvatuksen toteutuminen, kokeminen ja kehittämistoiveet varhaiskasvatuksessa Rovaniemellä. Lapin ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusjärjestelmä. Opinnäytetyö.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/122239/Kuusela_Krista.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 28.3.2021.
- Lipponen, L. 2017. Tutkiva oppiminen varhaispedagogiikassa. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Digital.
- Mattinen, A. & Hannula-Sormunen, M. 2017. Lapsen matemaattinen maailma ja ajattelu. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Digital.
- Munter, H. & Tiisanen-Siren, H. 1999. Osallistuva kvalitatiivinen lähestymistapa kolmea vuotta nuorempien lasten päivähoiton tutkimuksessa. Teoksessa Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Nordström, H. 2004. Ympäristökasvatuksen toimintamalleja. Teoksessa Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy.
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki: Puna-Musta Oy.
- Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Juva: Bookwell Oy.

- Raittila, R. 2008. Retkellä: Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Painotalo.
- Raittila, R. 2017. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Digital.
- Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Juva: Bookwell Oy.
- Ruoppila, I. 1999. Lasten tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinos, J., Niiranen, P. & Ojala, M. 1999. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Syrjänen, E., Eronen, A. & Värri, V-M. 2007. Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Tuomaala, T. & Myyryläinen, M. 2002. Luonto tutuksi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Hansaprint Oy.
- Turja, L. 2017. Tiedekasvatus ja lapsen tutkiva toiminta. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Digital.
- Uusitalo, E. & Salenius, S. 2016. Ympäristökasvatus päiväkodeissa – aatteesta toiminnaksi. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/104241/Ymparistokasvatus-aatteesta%20toiminnaksi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
29.3.2021
- Wolff, L-A. 2004. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy.

OPINNÄYTETYÖN SAATEKIRJE

Hei!

Olen Karelia-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija. Toteutan varhaiskasvatustutkimukseni varten opinnäytetyön, jonka tarkoituksena on tutkia varhaiskasvatuksen opettajien sekä varhaiskasvatuksen lastenhoitajien kokemuksia ja ajatuksia ympäristökasvatuksesta. Opinnäytetyöni tavoitteena on kuvata ympäristökasvatuksen olemassa olevia toimintamalleja ja sisältöjä Jyväskylän varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksen kautta varhaiskasvattajien sekä opiskelijoiden on mahdollista saada tärkeää tietoa jo toimivista ympäristökasvatuksen arjen sisällöistä. Opinnäytetyö antaa lisäksi loistavan mahdollisuuden oman ja ryhmässä tehtävän työn arvioimiseen sekä tulevaisuudessa sen kehittämiseen. Onhan sinulla hetki aikaa puhua tästä tärkeästä ja ajankohtaisesta aiheesta varhaiskasvatuksessa?

Opinnäytetyön aineistonkeruu toteutetaan syksyn 2020 aikana yksilöhaastatteluiluina. Yksi haastattelukerta kestää noin tunnin verran, joka voidaan toteuttaa päiväkodin ulko- tai sisätiloissa työaikana. Tarkemmasta haastatteluajankohdasta voidaan sopia henkilökohtaisesti. Haastattelut tallennetaan nauhurilla, jotta aineisto pystytään keräämään mahdollisimman totuudenmukaisena kokonaisuutena. Kerättyä aineistoa säilytetään ja käsitellään ainoastaan opinnäytetyön tekijän toimesta. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen alkuperäiset haastatteluaineistot hävitetään pysyvästi. Tutkimuksessa turvataan haastateltavien anonymiteetti eli opinnäytetyöstä ei käy ilmi siihen osallistuvien henkilötietoja tai sellaista tietoa, mistä heidät olisi mahdollista tunnistaa. Opinnäytetyön toteuttajana minulla on ehdoton vaitiolovelvollisuus tutkimukseen osallistuvista henkilöistä. Lopullinen opinnäytetyö julkaistaan Theseus sähköisessä tietokannassa.

Mikäli haluat osallistua opinnäytetyöhöni, otathan minuun yhteyttä henkilökohtaisesti kasvotusten, puhelimitse tai sähköpostin välityksellä. Kerron myös mielelläni lisätietoa opinnäytetyöstäni.

Ystävällisin yhteistyöterveisin

Jenni Holopainen

sähköposti:

puhelinnumero:

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Taustatiedot

- 1) Kertoisitko koulutustaustasta ja työtehtävästä päiväkodissa
- 2) Kuinka kauan olet työskennellyt varhaiskasvatuksessa?

Ympäristökasvatuksen määrittäminen ja sitä ohjaavat tekijät

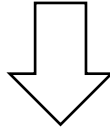
- 3) Kertoisitko omin sanoin mitä ympäristökasvatus mielestäsi tarkoittaa
- 4) Mitkä asiat ovat mielestäsi tärkeitä päiväkodissa toteutettavassa ympäristökasvatuksessa?
- 5) Millaisia kokemuksia sinulla on kestävästä kehityksestä varhaiskasvatuksessa?
- 6) Mitkä asiat koet ohjaavan ympäristökasvatuksen toteuttamista työssäsi?

Ympäristökasvatuksen keskeiset sisällöt varhaiskasvatuksen arjessa

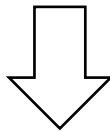
- 7) Miten ympäristökasvatusta toteutetaan mielestäsi päiväkodin arjessa?
- 8) Miten hyödynnät omassa työssäsi päiväkodin lähiympäristöä?
- 9) Millainen oppimisympäristö luonnonvarainen ympäristö lapselle mielestäsi on?
- 10) Millainen oppimisympäristö rakennettu ympäristö on?
- 11) Miten ympäristökasvatusta voi mielestäsi toteuttaa päiväkodin sisätiloissa?
- 12) Miten ympäristökasvatusta toteuttaessa hyödynnetään eri vuodenaikoja?
- 13) Kuinka säännöllistä ympäristökasvatusta on oman kokemuksesi mukaan?
- 14) Miten ympäristökasvatus näkyy osana päiväkodin toiminnan suunnittelua?
- 15) Miten lasten osallisuus otetaan huomioon ympäristökasvatuksessa?
- 16) Mitkä ovat mielestäsi hyviä ympäristökasvatuksen menetelmiä?
- 17) Mistä menetelmistä lapset ovat erityisesti nauttineet?

ANALYYSIPOJKU

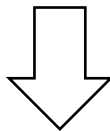
Haastattelujen litterointi. Henkilötietojen koodaaminen. Tutkimusaineistoa 82 sivua (Arial 12-kokoisella fontilla).

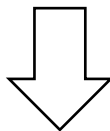
Tutkimusaineiston tulostus. Alustavan kokonaiskuvan muodostaminen lukemalla aineisto läpi. Toisen lukemisen aikana havaintojen kirjaaminen ja avainsanojen etsiminen.

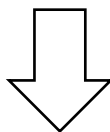
Tutkimusaineiston läpikäynti alleviivaamalla Palmerin puumallin kolmen ympäristökasvatuksen elementin mukaisesti (teoriakirjallisuutta apuna käyttäen).

Pelkistettyjen ilmauksien irrottaminen asiayhteyksistään. Ilmauksien kirjoittaminen sekä aineistoa kuvaavan koodin kirjaaminen.

Ylä- ja alateemojen muodostaminen yhdistämällä samankaltaisia ilmauksia toisiinsa.

Tutkimustulosten aukikirjoittaminen. Sitaattien nostaminen aineistosta elävöittämään tekstiä.